

ਮਡੀਊਲ 7

ਸਕੂਲੀ ਸਿੱਖਿਆ ਅੰਦਰ ਨਵੀਆਂ ਪਹਿਲ-ਕਦਮੀਆਂ

ਪ੍ਰਸਤਾਵਨਾ

ਸਿੱਖਿਆ ਮਾਨਵ ਸੰਸਾਧਨ ਵਿਕਾਸ ਦਾ ਮੂਲ ਹੈ, ਜੋ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਸਮਾਜਕ-ਆਰਥਕ ਬਨਾਵਟ ਨੂੰ ਸੰਤੁਲਿਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਅਤੇ ਸਹਾਇਕ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਸੱਚ ਕਰਨ ਲਈ ਮਾਨਵ ਸੰਸਾਧਨ ਵਿਕਾਸ ਮੰਤਰਾਲਾ (ਐੱਮ. ਐੱਚ. ਆਰ. ਡੀ.) ਦੇ ਵਿਭਾਗਾਂ ਰਾਹੀਂ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ-

- ਸਕੂਲੀ ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਸਾਖਰਤਾ ਵਿਭਾਗ (ਡੀ.ਓ. ਐਸ.ਈ.ਐਲ.)
- ਉੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿਭਾਗ

ਐੱਮ. ਐੱਚ. ਆਰ. ਡੀ. ਆਪਣੇ ਸੰਗਠਨਾਂ ਜਿਵੇਂ ਐਨ. ਸੀ. ਈ. ਆਰ. ਟੀ. , ਐਨ. ਆਈ. ਈ. ਪੀ. ਏ. , ਐਨ. ਆਈ. ਓ. ਐਸ. , ਐਨ. ਸੀ. ਟੀ. ਈ. ਆਦਿ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਕੰਮ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਐੱਮ. ਐੱਚ. ਆਰ. ਡੀ. ਦਾ ਦਾਇਰਾ ਬਹੁਤ ਵਿਆਪਕ ਹੈ, ਇਹ ਮੌਡਿਊਲ ਡੀ.ਓ.ਐਸ.ਈ.ਐਲ. ਦੁਆਰਾ ਸਰਵ - ਵਿਆਪਕ ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਗੁਣਵੱਤਾ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ ਦੀ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਹਾਲ ਹੀ ਵਿੱਚ ਕੀਤੇ ਗਏ ਯਤਨਾਂ ਉੱਤੇ ਕੇਂਦਰਤ ਹੈ।

ਸਿੱਖਣ ਉਦੇਸ਼

ਇਸ ਮੌਡਿਊਲ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਨਾਲ ਸਿੱਖਿਆਰਥੀ ਸਕੂਲੀ ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਗੁਣਵੱਤਾ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ ਦੀ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਹਾਲ ਹੀ ਵਿੱਚ ਕੀਤੇ ਗਏ ਯਤਨਾਂ ਜਾਗਰੂਕ ਹੋਕੇ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਲਾਗੂ ਕਰ ਸਕਣਗੇ ਅਤੇ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਣ-ਪੜ੍ਹਨ ਦੀਆਂ ਆਦਤਾਂ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਤ ਕਰਨ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿੱਚ ਪੁਸਤਕਾਲਿਆਂ, ਖੇਡਾਂ, ਬਾਗਵਾਨੀ, ਨੌਜਵਾਨ ਕਲੱਬਾਂ ਆਦਿ ਦੀਆਂ ਕਿਰਿਆਵਾਂ ਰਾਹੀਂ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਅੰਨਦਮਈ ਅਨੁਭਵਾਂ ਰਾਹੀਂ ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਮੌਕੇ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨਗੇ।

ਜਾਣ- ਪਛਾਣ

1976 ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਿੱਖਿਆਂ ਰਾਜਾਂ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਸੀ। 1976 ਦੀ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਸੋਧ ਰਾਹੀਂ ਇਸ ਨੂੰ ਸਮਵਰਤੀ ਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਕੇਂਦਰ ਨੇ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਵੱਡੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ। ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਦੇਸ਼ ਅੰਦਰ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਸਰਵ-ਵਿਆਪੀਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਮਾਧਿਮਿਕ ਸਿੱਖਿਆ ਨੂੰ ਹੁਲਾਰਾ ਦੇਣ ਲਈ ਕਈ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਕੀਤੀ ਜਿਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਕੇਂਦਰ ਪ੍ਰਯੋਜਤ ਯੋਜਨਾ (ਸੀ. ਐੱਮ. ਐਸ.) ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਉਹ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਹਨ ਜਿਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਇਹਨਾਂ ਲਈ ਗਰਾਂਟਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਮੁੱਖ ਤੌਰ ਤੇ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਜਿਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰਾਂ ਦੀ ਹਿੱਸੇਦਾਰੀ ਵੀ ਨਿਰਧਾਰਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਹਾਲ ਹੀ ਵਿੱਚ ਐੱਮ. ਐੱਚ. ਆਰ. ਡੀ. ਨੇ ਪਰਦਰਸ਼ਨ ਗਰੇਡ ਇੰਡੈਕਸ (ਪੀ.ਜੀ.ਆਈ.), ਯੂ.ਡੀ.ਆਈ.ਐਸ.ਈ +ਸਕੂਲ ਆਡਿਟ ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਸਰਵੇ (ਐਨ.ਏ.ਐਸ) ਵਰਗੇ ਕਈ ਨਵੇਂ ਯਤਨ ਕੀਤੇ ਹਨ ਤਾਕਿ ਸਮੱਗਰ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਅਧੀਨ ਸੋਚੇ ਗਏ ਵਿਦਿਅਕ ਟੀਚਿਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ ਅਤੇ ਸਕੂਲੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਸਮੁੱਚੀ ਗੁਣਵੱਤਾ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ ਲਿਆਂਦਾ ਜਾ ਸਕੇ।

ਸਮੱਗਰ ਸਿੱਖਿਆ – ਸਕੂਲੀ ਸਿੱਖਿਆ ਲਈ ਸੰਮਿਲਤ ਯੋਜਨਾ

ਮਾਨਵ ਸੰਸਾਧਨ ਵਿਕਾਸ ਮੰਤਰਾਲੇ ਨੇ 2018-19 ਵਿੱਚ ਸਮੱਗਰ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਸੁੱਭ-ਅਰੰਭ ਕੀਤਾ। ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਖੇਤਰ

ਵਿੱਚ ਇਹ ਸਰਵ-ਸਮਾਵੇਸ਼ੀ ਯੋਜਨਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸਰਵ ਸਿੱਖਿਆ ਅਭਿਆਨ, ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਮੱਧਮਿਕ ਸਿੱਖਿਆ ਅਭਿਆਨ ਅਤੇ ਅਧਿਆਪਨ ਸਿੱਖਿਆ ਨੂੰ ਇੱਕਠਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਇਸ ਯੋਜਨਾ ਵਿੱਚ ਸਕੂਲ ਦੀ ਪਰਿਕਲਪਨਾ ਇੱਕ ਨਿਰੰਤਰਤਾ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਯੋਜਨਾ ਦੇ ਟੀਚਿਆਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਸੁਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸਾਲ 2030 ਤੱਕ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਾਰੇ ਲੜਕੇ ਅਤੇ ਲੜਕੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਵਿੱਦਿਅਕ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਵੱਲ ਲੈ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਮੁਫਤ, ਨਿਆਂ-ਸੰਗਤ ਅਤੇ ਗੁਣਵੱਤਾਪੂਰਨ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਅਤੇ ਮੱਧਮਿਕ ਸਿੱਖਿਆ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ।

ਯੋਜਨਾ ਦੇ ਉਦੇਸ਼

- ਗੁਣਵੱਤਾਪੂਰਨ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ
- ਸਕੂਲੀ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿੱਚ ਸਮਾਜਕ ਅਤੇ ਜੈਂਡਰ ਸੰਬੰਧੀ ਅੰਤਰ ਘੱਟ ਕਰਨਾ
- ਸਕੂਲੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪੱਧਰਾਂ ਦਾ ਸਮਾਵੇਸ਼ ਕਰਨਾ
- ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਕਾਨੂੰਨ 2009 ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਰਾਜਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨਾ
- ਸਿੱਖਿਆ ਸਿਖਲਾਈ ਲਈ ਨੋਡਲ ਏਜੰਸੀਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਐਸ.ਸੀ.ਈ.ਆਰ.ਟੀ./ਡਾਇਟਾਂ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨਾ

ਯੋਜਨਾਂ ਦੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ

- ਮੌਜੂਦਾ ਸਕੂਲਾਂ ਦਾ ਉੱਚ ਅਤੇ ਸੈਕੰਡਰੀ ਪੱਧਰਾਂ ਤੱਕ ਪੱਧਰ ਵਧਾਉਣਾ
- ਸਕੂਲ ਦੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦੇ ਵਿਸਥਾਰ ਦੁਆਰਾ ਗੁਣਾਤਮਕ ਸਕੂਲ ਸਿੱਖਿਆ ਤਕ ਦੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਸਰਵਵਿਆਪੀ ਪਹੁੰਚ
- ਬੁਨਿਆਦੀ ਸੁਵਿਧਾਵਾਂ ਦੀ ਉਪਲਬਧਤਾ ਨੂੰ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣਾ ਤਾਂ ਕਿ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਨਿਯਮਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਨੂੰ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।
- ਕਿਤਾਬਾਂ ਦੀ ਮਜ਼ਬੂਤੀ ਲਈ ਪ੍ਰਤੀ ਸਕੂਲ ਸਚਹੋਲ 5000 ਤੋਂ 20000 ਰੁਪਏ ਪ੍ਰਤੀ ਸਕੂਲ ਗ੍ਰਾਂਟ
- 25,000 ਦੀ ਸਮੱਗਰ ਸਕੂਲ ਗ੍ਰਾਂਟ - ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਦਾਖਲੇ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ 1 ਲੱਖ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਵਿੱਚੋਂ ਘੱਟੋ ਘੱਟ 10 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਸਵੱਛਤਾ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਲਈ ਖਰਚ ਕੀਤੇ ਜਾਣੇ ਹਨ।
- ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਲਈ 5000, ਅਪਰ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਲਈ 10,000 ਅਤੇ ਸੈਕੰਡਰੀ ਅਤੇ ਉੱਚ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਲਈ 25,000 ਤੱਕ ਦੀ ਲਾਗਤ ਦੇ ਖੇਡ ਉਪਕਰਣਾਂ ਲਈ ਸਾਲਾਨਾ ਗ੍ਰਾਂਟ
- ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਲੋੜਾਂ ਵਾਲੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਲਈ 3500/- ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਪ੍ਰਤੀ ਸਾਲ
- ਵਰਦੀ ਲਈ ਪ੍ਰਤੀ ਸਾਲ ਪ੍ਰਤੀ ਬੱਚਾ 600/-
- ਹਰ ਬੱਚੇ ਲਈ ਪ੍ਰਤੀ ਸਾਲ 250/400 ਰੁ. ਦੀ ਦਰ ਨਾਲ ਪਾਠ-ਪੁਸਤਕਾਂ
- ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੀ ਗੁਣਵੱਤਾ ਨੂੰ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਐਸ.ਸੀ.ਈ.ਆਰ.ਟੀ./ ਡਾਇਟਾਂ ਜਿਹੀਆਂ ਸਿਖਲਾਈ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨਾ
- ਸਮਾਰਟ ਜਮਾਤਾਂ, ਡਿਜੀਟਲ ਬੋਰਡਾਂ ਅਤੇ ਡੀ.ਟੀ.ਐਚ. ਚੈਨਲਾਂ ਰਾਹੀਂ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿੱਚ ਡਿਜੀਟਲ ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਕਰਨਾ
- ਔਖੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਅਤੇ ਔਖੀਆਂ ਪ੍ਰਸਥਿਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦੇਣੀਆਂ

ਇਸ ਯੋਜਨਾ ਦਾ ਮੁੱਖ ਮੰਤਵ ਦੇ “T” ਭਾਵ ਟੀਚਰ ਅਤੇ ਟੈਕਨਾਲੋਜੀ ਉੱਤੇ ਧਿਆਨ ਦੇ ਕੇ ਸਕੂਲੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਗੁਣਵੱਤਾ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ ਕਰਨਾ ਹੈ।

ਯੋਜਨਾ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨਾ

ਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਇਸ ਯੋਜਨਾ ਨੂੰ ਕੇਂਦਰ ਪਰਯੋਜਤ ਯੋਜਨਾ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸਟੇਟ ਇੰਪਲੀਮੈਂਟੇਸ਼ਨ ਸੋਸਾਇਟੀ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਇਸ ਯੋਜਨਾ ਲਈ ਰਾਸ਼ੀ ਸਾਂਝੀ ਕਰਨ ਦੀ ਵਰਤਮਾਨ ਵਿਵਸਥਾ ਅਨੁਸਾਰ 8 ਪੂਰਵ-ਉਤਰ ਰਾਜਾਂ ਅਤੇ ਤਿੰਨ ਹਿਮਾਲਾਈ ਰਾਜ (ਜੰਮੂ ਕਸ਼ਮੀਰ, ਹਿਮਾਚਲ ਅਤੇ ਉਤਰਾਖੰਡ) ਲਈ 90:10 ਦੇ ਅਨੁਪਾਤ ਵਿੱਚ ਹੈ, ਜਦਕਿ ਹੋਰ ਰਾਜਾਂ ਲਈ ਇਹ ਅਨੁਪਾਤ 60:40 ਹੈ।

ਯੋਜਨਾ ਦੇ ਹਿੱਸੇ

ਸਮੱਗਰ ਸਿੱਖਿਆ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਲਈ ਬਣਾਈ ਗਈ ਰੂਪ-ਰੇਖਾ ਵਿੱਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਖੋਜ ਕਾਰਜਾਂ ਵਿੱਚ ਕਰਸ਼ਾਈ ਗਈ ਪੂਰਵ-ਸਕੂਲ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਅਤੇ ਮਹੱਤਵ ਨੂੰ ਪਛਾਣਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਸਮੱਗਰ ਸਿੱਖਿਆ ਤਹਿਤ ਪੂਰਵ-ਸਕੂਲ

ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਨੂੰ “ਪੜ੍ਹੇ ਭਾਰਤ ਵਧੇ ਭਾਰਤ” ਦੇ ਲਈ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹਿੱਸੇ ਵਜੋਂ ਪਛਾਣਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਪੂਰਵ-ਸਕੂਲ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ 4-6 ਸਾਲ ਦੇ ਉਮਰ ਵਰਗ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ 2 ਸਾਲ ਦਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਸਕੂਲ ਨਾਲ ਜੁੜੀਆਂ ਆਂਗਨਵਾੜੀਆਂ ਵਿਚਲੇ ਬੱਚਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇਸ ਉਮਰ ਵਰਗ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਪੂਰਵ-ਸਕੂਲ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਮੰਨਿਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਪੂਰਵ-ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨ ਲਈ ਰਾਜਾਂ ਅਤੇ ਸੰਘੀ ਖੇਤਰਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਤੀ ਸਕੂਲ 3 ਲੱਖ ਤੱਕ ਦੀ ਰਾਸ਼ੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਨ ਦੀ ਆਦਤ ਪਾਉਣਾ- ਸਮੱਗਰ ਸਿੱਖਿਆ ਤਹਿਤ ਪੁਸਤਕਾਲਾ ਗਰਾਂਟ

(ਪੜ੍ਹੇ ਭਾਰਤ ਵਧੇ ਭਾਰਤ)

ਪੜ੍ਹੇ ਭਾਰਤ ਵਧੇ ਭਾਰਤ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਦੇ ਇੱਕ ਹਿੱਸੇ ਵਜੋਂ ਸਕੂਲਾਂ ਅੰਦਰ ਪੁਸਤਕਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਤੋਂ ਸੀਨੀਅਰ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਤੱਕ 5000 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ 20,000 ਪ੍ਰਤੀ ਸਕੂਲ ਪ੍ਰਤੀ ਸਾਲ ਦੇਣ ਦਾ ਪ੍ਰਾਵਧਾਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਸਮੱਗਰ ਸਿੱਖਿਆ ਤਹਿਤ ਖੇਡ ਗਰਾਂਟ (ਖੇਡੇ ਭਾਰਤ ਖਿੜੇ ਭਾਰਤ)

ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਸਮੱਗਰ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਤਹਿਤ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਸਮੱਗਰ ਵਿਕਾਸ ਦਾ ਧਿਆਨ ਰੱਖ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਖੇਡਾਂ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਣ ਦੇ ਮੌਕੇ ਦਿੱਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਹਰ ਸਰਕਾਰੀ ਸਕੂਲ ਨੂੰ ਖੇਡਾਂ ਲਈ ਰਾਸ਼ੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਹ ਰਾਸ਼ੀ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਲਈ 5000/-, ਉੱਚ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਲਈ 10,000/-, ਮਾਧਮਿਕ ਅਤੇ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਲਈ 25000/- ਤੱਕ ਅੰਦਰ ਜਾ ਬਾਹਰ ਖੇਡੀਆਂ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਖੇਡਾਂ ਦੇ ਸਮਾਨ ਖਰੀਦਣ ਲਈ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ।

ਮਿਸ਼ਰਿਤ ਸਕੂਲ ਰਾਸ਼ੀ

ਇਸ ਯੋਜਨਾ ਵਿੱਚ ਸਾਰੇ ਸਰਕਾਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਦੇ ਖਰਾਬ ਹੋ ਗਏ ਉਪਕਰਣਾਂ ਦੀ ਬਦਲੀ ਲਈ ਅਤੇ ਹੋਰ ਖਰਚਿਆਂ ਜਿਵੇਂ ਖੇਡ ਸਮੱਗਰੀ, ਉਪਕਰਨ, ਪ੍ਰਯੋਗਸ਼ਾਲਾਵਾਂ, ਬਿਜਲੀ ਦੇ ਖਰਚੇ, ਇੰਟਰਨੈੱਟ, ਪਾਣੀ, ਸਿੱਖਣ ਸਹਾਇਕ ਸਮੱਗਰੀ ਆਦਿ ਲਈ 25 ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ ਤੋਂ 1 ਲੱਖ ਤੱਕ ਸਕੂਲ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਅਨੁਸਾਰ ਹਰ ਸਾਲ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਸੰਮਲਿਤ ਸਿੱਖਿਆ ਨੂੰ ਉਤਸਾਹਿਤ ਕਰਨਾ

ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਲੋੜਾਂ ਵਾਲੇ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਸੰਮਲਿਤ ਸਿੱਖਿਆ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨਾ (CWSN) ਪਹਿਲਾਂ ਦੀ SSA-RTE ਅਤੇ ਰਮਸਾ (RMSA) ਸਕੀਮਾਂ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਕਦਮ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸਾਲ 2018-19 ਤੋਂ ਸਮੱਗਰਾ ਸਿੱਖਿਆ ਨੇ ਸੀ।

ਡਬਲਊ. ਐਸ. ਐਨ. ਸ਼ਮੇਤ ਸਾਰੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਲਈ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਗੁਣਵੱਤਾ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ ਕਰਨ ਤੇ ਜੋਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਭਾਗ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਲੋੜਾਂ ਵਾਲੇ ਬੱਚਿਆਂ (6-14) ਲਈ ਮੁਫਤ ਅਤੇ ਲਾਜਮੀ ਸਿੱਖਿਆ ਆਰ.ਟੀ.ਈ. ਐਕਟ 2009 ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਤੇ ਵੀ ਜੋਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਸਮੇਂ ਸਮੱਗਰ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਲੋੜਾਂ ਵਾਲੇ ਸਾਰੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲੀ ਤੋਂ ਬਾਰਵੀਂ ਜਮਾਤ ਤੱਕ ਕਵਰ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਮਰੱਥਾਂ ਵਾਲੇ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਇਹ ਰਾਸ਼ੀ 3000 ਤੋਂ ਵਧਾ ਕੇ 3500 ਪ੍ਰਤੀ ਸਾਲ ਪ੍ਰਤੀ ਬੱਚਾ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸੀ. ਡਬਲਊ. ਐਸ. ਐਨ. ਵਾਲੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀਆਂ ਜਰੂਰਤਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਨ ਲਈ ਵੱਖਰੇ ਸਰੋਤ ਸਹਾਇਤਾ ਵੀ ਉਪਲਬੱਧ ਹੈ।

ਸਵੈ - ਰੱਖਿਆ ਦੀ ਸਿਖਲਾਈ

ਲਿੰਗ ਅਧਾਰਤ ਹਿੰਸਾ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਲੱਗ ਉਮਰ ਦੀਆਂ ਲੜਕੀਆਂ ਦੇ ਵਿਕਾਸ, ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਸਿਹਤ ਲਈ ਖਤਰਾ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਗੰਭੀਰ ਸਮੱਗਿਆ ਹੈ।

ਨੈਸ਼ਨਲ ਕ੍ਰਾਈਮ ਰਿਕਾਰਡ ਬਿਊਰੋ (ਐਨ . ਸੀ. ਆਰ. ਬੀ) ਦੀ ਕ੍ਰਾਈਮ ਇਨ ਇੰਡੀਆ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਪਿਛਲੇ ਕੁਝ ਸਾਲਾਂ ਦੌਰਾਨ ਲਿੰਗ ਅਧਾਰਤ ਅਪਰਾਧਾਂ ਵਿੱਚ ਕਾਫੀ ਵਾਧਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਲੜਕੀਆਂ ਵਿਰੁਧ ਹੋ ਰਹੇ ਜ਼ਰਮਾਂ ਦੀ ਵੱਧ ਰਹੀ ਗਿਣਤੀ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ, ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਨੂੰ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਵੈ ਰੱਖਿਆ ਦੀ ਸਿਖਲਾਈ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਹੈ। ਸਵੈ-ਰੱਖਿਆ ਸਿਖਲਾਈ ਦੇ ਜ਼ਰੀਏ ਲੜਕੀਆਂ ਨੂੰ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ, ਬੌਧਿਕ ਅਤੇ ਸਰੀਰਕ ਤੌਰ ਤੇ ਇੰਨਾ ਮਜ਼ਬੂਤ ਬਣਨਾ ਸਿਖਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਮੁਸੀਬਤ ਦੇ ਸਮੇਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਰੱਕ ਸਕਣ। ਸਵੈ-ਰੱਖਿਆ ਸਿਖਲਾਈ ਤਕਨੀਕਾਂ ਲੜਕੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸਵੈ- ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਲੜਕੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸਿੱਖਿਆ ਨੂੰ ਉਤਸਾਹਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਕੂਲ ਛੱਡਣ ਦੀ ਦਰ ਨੂੰ ਘਟਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ।

ਸਵੈ-ਰੱਖਿਆ ਤਕਨੀਕਾਂ ਦੇ ਜ਼ਰੀਏ, ਲੜਕੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮੁੱਖ ਤਾਕਤ ਵਧਾਉਣ ਦੀ ਸਿਖਲਾਈ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਗੰਭੀਰ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਮਾਰਸ਼ਲ ਆਰਟ ਦੀ ਲੋੜ ਦੀ ਬਜਾਏ ਕੁਹਣੀ ਨਾਲ ਹਲਕਾ ਰਣਨੀਤਕ ਝਟਕਾ, ਤਿੱਖਾ ਝਟਕਾ, ਲੱਤ ਮਾਰਨਾ ਹਮਲਾਵਰ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਬਹੁਤ ਹਨ। ਕੁੜੀਆਂ ਨੂੰ ਰੋਜ਼ ਦੀਆਂ ਵਸਤੂਆਂ ਜਿਵੇਂ ਚਾਬੀ, ਚੁੰਨੀ, ਸਟੋਲ, ਮਫਲਰ, ਝੋਲੇ, ਪੈਨ, ਪੈਂਸਲ, ਕਾਪਿਆਂ ਆਦਿ ਨੂੰ ਸਵੈ-ਰੱਖਿਆ ਦੇ ਹਥਿਆਰਾਂ ਵਜੋਂ ਵਰਤਣ ਲਈ ਸਿਖਲਾਈ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਸਮਗਰਾ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਤਹਿਤ ਸਵੈ-ਰੱਖਿਆ ਦੀ ਸਿਖਲਾਈ ਹਰ ਸਰਕਾਰੀ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਜਿੱਥੇ ਕੁੜੀਆਂ ਪੜ੍ਹਦੀਆਂ ਹਨ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ 3000 ਰਪਏ ਪ੍ਰਤੀ ਮਹੀਨਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਟ੍ਰੇਨਿੰਗ ਕਸਤੂਰਬਾ ਗਾਂਧੀ ਬਾਲੀਕਾ ਵਿਦਿਆਲਿਆ (KGBVs) ਅਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹ ਰਹੀਆਂ ਛੇਵੀਂ ਤੋਂ ਬਾਰਵੀਂ ਜਮਾਤ ਦੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਸਕੂਲ ਸੁਰੱਖਿਆ : ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇੱਜ਼ਤ ਨਾਲ ਰਹਿਣ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਵਾਤਾਵਰਣ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਲੈਣ ਜੋ ਕਿ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਹੋਵੇ। ਸਕੂਲ ਸੁਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਸੁਰੱਖਿਆ ਨੂੰ ਵਿਆਪਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਤੋਂ ਵੇਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਕੇਵਲ ਬੁਨਿਆਦੀ ਸਰੀਰਕ ਸੁਰੱਖਿਆ ਤੱਕ ਹੀ ਸੀਮਿਤ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਸਕੂਲ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦਾ ਮੁੱਦਾ ਹੋਰ ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਬਣ ਚੁੱਕਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸਰੀਰਕ ਹਿੰਸਾ, ਜਿਨਸੀ, ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਅਤੇ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਹਿੰਸਾ ਅਤੇ ਅਤਿਅੰਤ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਮੌਤ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ। ਕੁੱਝ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਕਤਲੇਆਮ, ਹਮਲੇ ਅਤੇ

ਜਬਰ ਜਨਾਹ ਸਮੇਤ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਹਿੰਸਾ ਅਤੇ ਦੁਖਦਾਈ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੀਆਂ ਖਬਰਾਂ ਬਹੁਤ ਵੱਧ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਇੰਟਰਨੈਟ ਕਾਰਣ ਅਜਿਹੇ ਵੀਡੀਓਜ਼ ਤੱਕ ਵੀ ਹੈ ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਹਿੰਸਾ, ਜੁਰਮ, ਅਸ਼ਲੀਲਤਾ ਅਤੇ ਨਸ਼ੀਲੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀ ਦੁਰਵਰਤੋਂ ਦਰਸਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਨਸ਼ਿਆਂ, ਸ਼ਰਾਬ ਅਤੇ ਸਿਗਰਟ ਦੀ ਅਸਾਨ ਉਪਲਬਧਤਾ ਵਿੱਚ ਵੀ ਵਾਧਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਪੇਪਰਾਂ ਦਾ ਦਬਾਅ, ਮਾਪਿਆਂ, ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਅਤੇ ਸਾਥਿਆਂ ਦੇ ਜਬਰਦਸਤ ਦਬਾਅ ਦਾ ਵੀ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਭ ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਨਿਰਾਸ਼ਾ, ਤਣਾਅ ਅਤੇ ਉਦਾਸੀ ਦਾ ਕਾਰਣ ਬਣਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕੁਝ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਖੁਦਖੁਸ਼ੀ ਦਾ ਵੀ। ਇਸ ਲਈ ਸਕੂਲ ਮੈਨੇਜਮੈਂਟ ਕਮੇਟੀ, ਅਧਿਆਪਕ, ਵਿਦਿਆਰਥੀ, ਮਾਪੇ ਅਤੇ ਸਲਾਹਕਾਰਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਜਵਾਬਦੇਹੀ ਵਾਲੀ ਇੱਕ ਵਿਆਪਕ ਗਾਈਡ ਲਾਈਨ ਵਿਕਸਤ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ।

ਜਾਗੋ ਬਦਲੋ ਬੋਲੋ

ਤੇਲੰਗਾਨਾ ਦੇ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿਭਾਗ ਨੇ ਪੁਲਿਸ ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗ ਨਾਲ ਪੋਸਕੋ ਐਕਟ ਅਧੀਨ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਜਿਨਸੀ ਸ਼ੋਸ਼ਣ ਵਿਰੁੱਧ ਜਾਗੋ ਬਦਲੋ ਅਤੇ ਬੋਲੋ ਦੀ ਇੱਕ ਸਾਲ ਮੁਹਿੰਮ ਚਲਾਈ। ਇਸ ਤਹਿਤ ਮੁੱਖਅਧਿਆਪਕ ਅਤੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੀ ਸਿਖਲਾਈ ਕਰਵਾਈ ਗਈ।

ਉਦਾਂ ਤਾਂ ਇੱਕ ਆਦਰਸ਼ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ, ਹਰ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸਲਾਹਕਾਰ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਵਾਇਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਪਰ ਸਿਖਲਾਈ ਲਈ ਸਲਾਹਕਾਰਾਂ ਦੀ ਘਾਟ ਹੋਣ ਕਾਰਣ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲੇ ਪੜਾਅ ਦਾ ਸਲਾਹਕਾਰ ਬਣਨ ਲਈ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਏਕੀਕ੍ਰਿਤ ਅਧਿਆਪਕ ਸਿਖਲਾਈ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਤਹਿਤ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੂੰ ਕਾਉਂਸਲਿੰਗ, POSCO ਐਕਟ, ਜੇ.ਜੇ. ਐਕਟ, ਸਕੂਲ ਸੇਫਟੀ ਦਿਸ਼ਾ ਨਿਰਦੇਸ਼ਾਂ, ਹੈਲਪਲਾਈਨ ਅਤੇ ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਨੰਬਰਾਂ, ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਅਤੇ ਡਰਾਪ-ਬਾਕਸ ਆਦਿ ਦੇ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਮੰਤਵ ਲਈ ਪਹਿਲੀ ਤੋਂ ਬਾਹਰਵੀਂ ਜਮਾਤ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸਕੂਲਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਤੀ ਅਧਿਆਪਕ 1000 ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹਰ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਡਿਸਪਲੇ ਬੋਰਡ ਲਾਉਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਜਿਸ ਉੱਤੇ ਹੈਲਪਲਾਈਨ/ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਨੰਬਰ ਲਿਖੇ ਹੋਣ। ਇਸ ਲਈ ਪ੍ਰਤੀ ਸਕੂਲ 500 ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ।

ਰੰਗੋਤਸਵ:

ਇਹ ਮਨੁੱਖੀ ਸੰਸਾਧਨ ਵਿਕਾਸ ਮੰਤਰਾਲੇ ਦੀ ਇੱਕ ਪਹਿਲ ਹੈ ਜੋ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਨੌਜਵਾਨ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਤੌਰ ਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਵਿਭਿੰਨਤਾ ਪ੍ਰਤੀ ਜਾਗਰੂਕਤਾ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਬਣਾਈ ਗਈ ਹੈ। ਰੰਗੋਤਸਵ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਪੰਦਰਵਾਤਾ 7 ਤੋਂ 21 ਦਸੰਬਰ 2018 ਤੱਕ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ, ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਾਰੇ ਹਿੱਸੇਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਭਾਗੀਦਾਰੀ ਨੂੰ ਉਤਸਾਹਤ ਕਰਨ ਲਈ ਗੈਰ-ਫੈਸਲਾਕੁੰਨ ਪਲੇਟਫਾਰਮ ਆਯੋਜਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਰੰਗੋਤਸਵ ਦੇ ਮੁੱਖ ਉਦੇਸ਼ ਸਨ:

- ਸਕੂਲ ਦੇ ਮਾਹੋਲ (ਵਾਤਾਵਰਣ) ਨੂੰ (ਕਲਾ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਦੀਆਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਦੁਆਰਾ) ਸਿੱਖਣ ਦਾ ਜੀਵੰਤ ਅਤੇ ਆਨੰਦ ਵਾਲੇ ਮਾਹੋਲ ਵਿੱਚ ਬਦਲੋ ਅਤੇ ਸਕੂਲ ਕਮਿਊਨਟੀ ਦੇ ਹਰੇਕ ਮੈਂਬਰ (ਉਤੇਜ਼ਿਤ) ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਬੱਚੇ, ਅਧਿਆਪਕ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਟਾਫ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੇ ਕਲਾਤਮਿਕ ਹੁਨਰ ਅਤੇ ਰਚਨਾਤਮਕਤਾ ਲਈ ਅਨੂਕੂਲ ਅਤਾਲਾ (ਪਲੇਟਫਾਰਮ) ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਵਾਉਣਾ।
- ਸਾਰੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਦੀ ਵਿਭਿੰਨਤਾ ਵਾਲਾ ਅਮੀਰ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਵਿਰਸਾ ਦਿਖਾਉਣਾ ਅਤੇ ਉਸਤਦ ਕਰਨੀ ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ, ਭੂਗੋਲ, ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ, ਭੋਜਨ ਅਤੇ ਰਿਵਾਜਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋਣ।
- ਇੱਕ ਭਾਰਤ ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ ਭਾਰਤ ਦੇ ਟੀਚੇ ਹਾਸਿਲ ਕਰਨ ਲਈ ਚੰਗੀ ਯੋਜਨਾ ਬੱਧ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਰਾਹੀਂ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਏਕੀਕਰਨ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਵਧਾਉਣਾ।

- ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਸਿਖਲਾਈ ਦੇ ਅਨੰਦਮਈ ਵਾਤਾਵਰਣ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਸ਼ੈਸਣ ਦੌਰਾਨ ਦਿਨ-ਪ੍ਰਤੀ ਸਕੂਲ ਦੀ ਰੁਟੀਨ ਵਿੱਚ ਕਲਾ ਨੂੰ ਏਕੀਕ੍ਰਿਤ ਕਰਨ ਦੀ ਨਿਯਮਤ ਅਭਿਆਸ।
- ਰੰਗੋਤਸਵ ਦਾ ਹੁੰਗਾਰਾ ਭਰਪੂਰ ਅਤੇ ਸਵਾਗਤ ਯੋਗ ਸੀ। ਦੇਸ ਭਰ ਦੇ ਸਕੂਲਾਂ ਨੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਅਤੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਲਈ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਖੋਲ੍ਹਣ ਲਈ ਉਪਰਾਲੇ ਕੀਤੇ, ਜਿਸਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਦੇਸ ਭਰ ਵਿੱਚ ਕਲਾਤਮਕ ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਦਾ ਜਸ਼ਨ ਮਨਾਇਆ ਗਿਆ।
- ਸਕੂਲ ਪੱਧਰ ਤੇ ਭਾਸ਼ਾ ਸੰਗਮ ਅਤੇ ਹੋਰ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਰੰਗੋਤਸਵ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਵਜੋਂ ਖੇਤਰੀ, ਰਾਜ, ਜ਼ੋਨਲ ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪੱਧਰੀ ਸਮਾਗਮ ਕਰਵਾਏ ਗਏ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਬਾਲ ਅਸੈਂਬਲੀ ਅਤੇ ਏਕੀਕਰਨ ਕੈਂਪ, ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪੱਧਰੀ ਲੋਕ ਨਾਚ, ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪੱਧਰ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਕਲਾ, ਕਲਾ ਉਤਸਵ, ਸੰਗੀਤ ਕਲਾ ਸੰਗਮ ਅਤੇ ਅੰਤਰ ਸਕੂਲ ਬੈਡ ਮੁਕਾਬਲਾ।

ਸਕੂਲ ਆਧਾਰਿਤ ਮੁਲਾਂਕਣ (ਸਲਾਨਾ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਸਰਵੇਖਣ)

ਸੱਖਣ ਦੇ ਨਤੀਜਿਆਂ ਦਾ ਨਿਰਪੱਖ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕਰਨ ਲਈ, ਇਸ ਵਿਭਾਗ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਸਰਵੇਖਣ ਕਰਵਾਉਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਆਰੰਭ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਇੱਕ ਨਿਯਮਤ ਅੰਤਰਾਲ ਤੇ ਬਾਹਰੀ ਮੁਲਾਂਕਣ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਹਿੱਸੇਦਾਰਾਂ ਨਾਲ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਅਤੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਗੱਲਬਾਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਿਕਸਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। 2017-18 ਵਿੱਚ ਹੋਏ NSA (ਐਨ.ਏ.ਐਸ) ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਜਨਤਕ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਉਪਲੱਬਧ ਹਨ।

ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, 2017 ਵਿੱਚ ਕਰਵਾਏ ਗਏ ਐਨ.ਏ.ਐਸ ਦੌਰਾਨ 22 ਮਿਲੀਅਨ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਸਰਵੇਖਣ ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਐਨ.ਸੀ.ਈ.ਆਰ.ਟੀ ਦੁਆਰਾ ਸਿਖਲਾਈ ਨਤੀਜਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਢਾਂਚਾ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਇੱਕ ਪਾਇਲਟ ਇੱਕ ਸਰਵੇਖਣ ਵਿੱਚ ਲਏ ਗਈ ਸਬੂਤ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਇਸ ਲਈ ਸਾਲ 2019 ਵਿੱਚ ਸਕੂਲ ਅਧਾਰਤ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਜੋ ਸਬੰਧਤ ਸਕੂਲ ਦੁਆਰਾ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਗੁਣਤਾਮਕ ਅਤੇ ਗੈਰ-ਦਬਕਾਉਣ ਵਾਲੀ ਮੁਲਾਂਕਣ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਹੋਵੇਗੀ।

ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਪੱਧਰ ਤੇ ਸਾਰੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਨਤੀਜਿਆਂ ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕਰਨ ਸਬੰਧੀ।

ਬਾਹਰੀ ਮੁਲਾਂਕਣ ਦੇ ਨਾਲ ਮੇਲ ਖਾਂਦੀ ਇਹ ਗਿਣਤਾਮਕ ਅਤੇ ਗੁਣਤਾਮਕ ਮੁਲਾਂਕਣ ਤਕਨੀਕਾਂ ਇਹ ਨਿਸ਼ਚਤ ਕਰਨ ਲਈ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹਨ ਕਿ ਲੋੜੀਂਦੇ ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਮੁਲਾਂਕਣ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਨ ਅਤੇ ਇੱਕ ਤਰਕਸ਼ੀਲ ਨਿਰੰਤਰਤਾ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ।

ਯੁਵਕ ਕਲੱਬ ਅਤੇ ਇੱਕੋ ਕਲੱਬ ਦੀ ਬਣਾਵਟ

ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਯੁਵਕ ਕਲੱਬ ਜੀਵਨ ਦੇ ਹੁਨਰ ਨੂੰ ਵਿਕਸਤ ਕਰਨ ਦਾ ਇੱਕ ਸਾਧਨ ਹਨ, ਸਵੈਮਾਣ ਪੈਦਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਸਵੈਵਿਸਵਾਸ ਅਤੇ ਲਚੀਕਾਪਨ ਅਤੇ ਤਣਾਅ, ਸ਼ਰਮ ਅਤੇ ਡਰ ਦੀਆਂ ਨਿਰਾਤਮਕ ਭਾਵਨਾ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲੇ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਇੱਕੋ ਕਲੱਬ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਵਾਤਾਵਰਣਨ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਅਤੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆਵਾਂ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਣ ਲਈ ਯੋਗ ਬਣਾਉਣਗੇ। ਇਹ ਉਹ ਮੰਚ ਹੈ ਜਿਸ ਰਾਹੀਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਵਾਤਾਵਰਣਨ ਪ੍ਰਤੀ ਸਹੀ ਵਿਵਹਾਰ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਨ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਮਾਪਿਆਂ, ਆਢ-ਗੁਆਂਢ ਦੇ ਭਾਈਚਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰ

ਸਕਦੇ ਹਨ, ਇਹ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਸਿਲੇਬਸ ਅਤੇ ਪਾਠ ਕ੍ਰਮ ਦੀਆਂ ਸੀਮਾਵਾਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਵਾਤਵਾਰਣਨ ਦੀਆਂ ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੜਲੋਚ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਬਣਾਵੇਗਾ।

ਉਪਰੋਕਤ ਦੇ ਮੱਧੇ ਨਜਰ ਸਾਰੇ ਸਕੂਲ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਲਈ ਯੁਵਾ ਅਤੇ ਇੱਕੋ ਕਲੱਬਾਂ ਦਾ ਗਠਨ ਕਰਨਗੇ। ਜਿੱਥੇ ਉਹ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸਕੂਲ ਦੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅਤੇ ਦੌਰਾਨ ਬਹਿਬ, ਸੰਗੀਤ, ਆਰਟ, ਖੇਡਾਂ ,ਪੜ੍ਹਨਾਂ ਅਤੇ ਸਰੀਰਕ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ। ਇਸ ਨਾਲ ਸਕੂਲ ਦੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਢਾਂਚੇ ਜਿਵੇਂ ਖੇਡ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਖੇਡਣ ਦੇ ਸਮਾਨ ਅਤੇ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀਆਂ ਦਾ ਵਧੀਆਂ ਉਪਯੋਗਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਦੀ ਦੇਖਭਾਲ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਐਮ.ਐਫ ਆਰ ਡੀ. ਆਪਣੀਆ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਵਿਦਿਅਕ ਖੋਜ ਅਤੇ ਸਿਖਲਾਈ ਕੌਸ਼ਲ, ਨੈਸ਼ਨਲ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਵਿਦਿਅਕ ਯੋਜਨਾਬੰਦੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ,ਉਪਨ ਸਕੂਲਿੰਗ ਦੀ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸੰਸਥਾ, ਅਧਿਆਪਕ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਲਈ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਕੌਸ਼ਲ ਆਦਿ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਐਮ.ਐਚ.ਆਰ. ਡੀ ਦਾ ਦਾਇਰਾ ਬਹੁਤ ਵਿਸ਼ਾਲ ਹੈ, ਇਹ ਮੋਡਿਊਲ ਸਕੂਲ ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਸਾਖਰਤਾ(SE/L) ਵਿਭਾਗ ਦੁਆਰਾ ਸਰਵ ਵਿਆਪਕ ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਮਾਤਰਾ ਨੂੰ ਬਿਹਤਰ ਬਣਾਉਣ ਵੱਲ ਲਿਆ ਗਿਆ ਸਿਰਫ ਹਾਲ ਹੀ ਦੇ ਉਪਰਾਲਿਆਂ ਤੇ ਕੇਂਦ੍ਰਿਤ ਹੈ।

ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਉਦੇਸ਼

ਇਸ ਮੋਡਿਊਲ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਸਿੱਖਿਆਰਥੀ ਸਿੱਖਣ ਯੋਗ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ:-

- ਸਕੂਲ ਸਿੱਖਿਆ ਲਈ ਸਕੂਲ ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਸਾਖਰਤਾ ਵਿਭਾਗ ਦੀਆਂ ਹਾਲ ਦੀਆਂ ਪਹਿਲਕਦਮੀਆ ਬਾਰੇ ਜਾਗਰੂਕਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੋ ਜਿਵੇਂ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਲਈ ਪੀ.ਜੀ.ਆਈ., ਯੂ ਡਾਈਸ ਆਦਿ
- ਸਕੂਲ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਗੁਣਵੱਤਾ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਸਮੱਗਰਾ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ।
- ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਦੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਾਲ ਪੜਨ ਦੀਆਂ ਆਦਤਾਂ ਨੂੰ ਉਤਸਾਹਿਤ ਕਰਨ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲ ਕਰੋ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਤਜਰਬੇ ਦੇ ਸਿਖਲਾਈ ਦੇ ਮੌਕਿਆਂ ਅਤੇ ਆਨੰਦਾਇਕ ਸਿਖਲਾਈ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਖੇਡਾਂ ,ਰੋਸਰੀ ਬਾਗ,ਯੂਥ ਅਤੇ ਈਕੋ ਕਲੱਬਾਂ ਆਦਿ ਨਾਲ ਜੜੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਨੂੰ ਵਧਾਉਣ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲ ਕਦਮੀਆਂ ਕਰੋ।

ਮੁਫਤ ਵਰਦੀਆਂ ਅਤੇ ਪਾਠ-ਪੁਸਤਕਾਂ:-

ਸਰਕਾਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਅੱਠਵੀਂ ਜਮਾਤ ਤੱਕ ਦੇ ਸਮੂਹ ਲੜਕੀਆਂ ਅਤੇ ਐਸ.ਸੀ/ ਐਸ.ਟੀ/ ਬੀ.ਪੀ.ਐਲ/ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀ/ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਾ/ ਗਰੀਬੀ ਰੇਖਾ ਤੋਂ ਨਿੱਚੇ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਵਰਦੀਆਂ ਦੇ ਦੋ ਸੈਟਾਂ ਲਈ ਅਲਾਟਮੈਂਟ ਸਮੱਗਰਾ ਸਿੱਖਿਆ ਅਧੀਨ ਸਲਾਨਾ ਪ੍ਰਤੀ ਬੱਚਾ 400 ਤੋਂ 600 ਪ੍ਰਤੀ ਸਾਲ ਵਧਾਏ ਗਏ ਹਨ। ਸਕੂਲ ਦੀਆਂ ਵਰਦੀਆਂ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਇਸ ਦੀਆਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦਿਆਂ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਸਕੂਲ ਲਈ ਸਬੰਧ ਅਤੇ ਮਲਕੀਅਤ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕਰਨਾ ਹੈ।

ਪਾਠ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ, ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਰਾਹੀ ਮਿਆਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਇੱਕ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸੂਚਕ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਪਾਠ ਪੁਸਤਕ ਉਤਪਾਦਨ, ਸੁਧਾਰ, ਅਤੇ ਡਿਜ਼ਾਈਨ ਸਮੇਤ, ਟੈਕਸਟ ਅਤੇ ਕਵਰ ਪੇਪਰ ਦਾ ਅਕਾਰ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ,ਸਿਆਹੀ ਪ੍ਰਿੰਟਿੰਗ ਅਤੇ ਬਾਬਡਿੰਗ ਆਦਿ ਦੇ ਮੱਹਤਵਪੂਰਨ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹਨ। ਸਰਕਾਰੀ/

ਸਥਾਨਕ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸਕੂਲਾਂ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਮਦਰਸੇ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ ਵਿੱਚ ਰਾਜ ਦੇ ਪਾਠਕ੍ਰਮ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਕਰਨ ਦੇ ਚਾਹਵਾਨ ਸਾਰੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਪਾਠ-ਪੁਸਤਕਾਂ ਲਈ ਅਲਾਟਮੈਂਟ 150 ਰੁਪਏ ਤੋਂ ਵਧਾ ਕੇ 250 ਰੁਪਏ ਪ੍ਰਤੀ ਬੱਚਾ, ਪ੍ਰਤੀ ਸਾਲ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਪੱਧਰ ਤੇ ਅੱਪਰ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਪੱਧਰ ਤੇ 250 ਰੁਪਏ ਤੋਂ ਵਧਾ ਕੇ 400 ਰੁਪਏ ਪ੍ਰਤੀ ਬੱਚਾ ਪ੍ਰਤੀ ਸਾਲ ਅੱਪਰ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਪੱਧਰ ਤੇ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਬ੍ਰਿਜਿੰਗ ਸਮੱਗਰੀ ਵਾਲੀਆਂ ਆਦਿ ਵਾਸੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਪ੍ਰਾਈਮਰ/ ਪਾਠ ਪੁਸਤਕਾਂ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲੀ ਦੀ ਸਹੂਲਤ ਜਮਾਤ ਪਹਿਲੀ ਅਤੇ ਦੂਜੀ ਲਈ 200 ਰੁਪਏ ਪ੍ਰਤੀ ਬੱਚਾ ਪਾਠ-ਪੁਸਤਕਾਂ ਲਈ ਯੋਗ ਹੋਵੇਗੀ।

ਸੀ ਆਰ ਸੀ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨਾ-ਸੀ.ਆਰ ਸੀ ਨੂੰ ਗਤੀਸ਼ੀਲ ਸਹਾਇਤਾ:-

ਸਕੂਲਾਂ ਅਤੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੂੰ ਸਿਖਲਾਈ ਦੇਣ ਅਤੇ ਸਾਈਟ ਤੇ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਕਲਸਟਰ ਰਿਸੋਰਸ ਸੈਂਟਰ ਸਭ ਤੋਂ ਨਾਜ਼ੁਕ ਇਕਾਈ ਹਨ। ਸਕੂਲ ਦੀ ਵਧੀਆ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ ਲਈ ਅਕਾਦਮਿਕ ਮੁੱਦਿਆਂ ਅਤੇ ਡਿਜ਼ਾਇਨ ਰਣ ਨੀਤੀਆਂ ਬਾਰੇ ਵਿਚਾਰ-ਵਟਾਦਰਾ ਲਈ ਸੀ.ਆਰ.ਸੀ.ਐਸ ਨੂੰ ਨਿਯਮਿਤ ਦੌਰੇ ਕਰਨ ਅਤੇ ਮਹੀਨਾਵਾਰ ਮੀਟਿੰਗਾਂ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ।

ਬੁਨਿਆਦੀ ਢਾਂਚਾ ਅਤੇ ਸਹੂਲਤਾਂ:-

ਪ੍ਰਬੰਧਕੀ ਪੱਖਾਂ ਲਈ ਸਕੂਲਾਂ ਦਾ ਨਿਰੀਖਣ ਅਤੇ ਨਿਗਰਾਨੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੇ ਨਿਰੰਤਰ ਪੇਸ਼ੇਵਾਰ ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰੇਡਿੰਗ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਅਕਾਦਮਿਕ ਅਤੇ ਪਾਠਕ੍ਰਮ ਸਹਾਇਤਾ ਦੀ ਢੁੱਕਵੀਂ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿਕਸਤ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ। ਇਸ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਹਰੇਕ, ਕਲੱਸਟਰ ਰਿਸੋਰਸ ਕੋਆਰਡੀਨੇਟਰ ਨੂੰ ਸਕੂਲ ਦਾ ਦੌਰਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦੇ ਸਕੂਲਾਂ ਨੂੰ ਆਨਸਾਈਟ ਅਕਾਦਮਿਕ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਐਮ.ਐਚ.ਆਰ.ਡੀ ਦੇ ਸਾਝੇ ਪਲੇਟ ਫਾਰਮ ਤੇ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਭੇਜਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ।

ਬੀ ਆਰ ਬੀਜ ਦੁਆਰਾ ਰਿਪੋਰਟ ਕਰਨ:-

ਅਕਾਦਮਿਕ ਸਰੋਤ ਕੇਂਦਰਾਂ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਬਲਾਕ ਸਰੋਤ ਕੇਂਦਰਾਂ (ਬੀ ਆਰ ਬੀਜ) ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਅਜੇ ਪੂਰਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਅਤੇ ਕਾਰਜਾਂ ਨੂੰ ਅਕਾਦਮਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਚੈਨਲਾਈਜ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਬੀ ਆਰ ਬੀਜ/ ਯੂ ਆਰ ਬੀਜ ਨੂੰ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨ ਅਤੇ ਅਕਾਦਮਿਕ ਮੁੱਦਿਆਂ ਨੂੰ ਹੱਲ ਕਰਨ ਲਈ ਰਣਨੀਤੀਆਂ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਲਈ ਸਰੋਤ ਕੇਂਦਰਾਂ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ। ਬਲਾਕ ਰਿਸੋਰਸ ਵਿਅਕਤੀ ਸਿਖਲਾਈ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਗੇ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਵਰਤੇ ਜਾਣਗੇ। ਏਕੀਕ੍ਰਿਤ ਅਧਿਆਪਕ ਸਿਖਲਾਈ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਤਹਿਤ ਸਮੂਹ ਟੀਚੇ ਸਮੂਹ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਅਧਿਆਪਕ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ, ਬਲਾਕ ਅਤੇ ਕਲੱਸਟਰ ਸਰੋਤ (ਰਿਸੋਰਸ) ਵਿਅਕਤੀ ਆਦਿ ਨੂੰ ਇੱਕੋ ਪਲੇਟਫਾਰਮ ਤੇ ਲਿਆਇਆ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਭੂਮਿਕਾਵਾਂ ਅਤੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਤੇ ਫੋਕਸ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਬੀ ਆਰ ਪੀ ਨਿਗਰਾਨੀ, ਫੋਲੋ-ਅਪਸ ਅਤੇ ਇਹ ਸੁਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿ ਸਿਖਲਾਈਆਂ ਤੇ ਸਿੱਖਣ ਵਾਲੀ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦਾ ਅਨੁਵਾਦ ਜਮਾਤਾਂ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਲਈ ਸਕੂਲਾਂ: ਦੀ ਨਿਯਮਿਤ ਵਿਜ਼ਿਟ ਕਰਣਗੇ। ਰਿਪੋਰਟਿੰਗ ਮੋਬਾਈਲ ਐਪ ਦੇ ਜ਼ਰੀਏ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ਜਿਸਨੂੰ ਸੈਟਰਲ

ਸਰਵਰ ਤੇ ਕੰਪਾਇਲ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਜਿੱਥੇ ਸਾਫਟਵੇਅਰ ਮਤਭੇਦ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਨੂੰ ਜਾਰੀ ਕਰੇਗਾ ਜਿਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਫੇਰ ਲੋੜੀਂਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

ਸਕੂਲ ਮੈਨਜ਼ਮੈਂਟ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਸਿਖਲਾਈ:-

ਸਕੂਲ ਮੈਨਜ਼ਮੈਂਟ ਕਮੇਟੀ (ਐਸ ਐਮ ਸੀ) ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਸਿਖਲਾਈ ਕਲੱਸਟਰ ਰਿਸੋਰਸ ਕੋਆਰਡੀਨੇਟਰ (ਸੀ ਆਰ ਸੀ) ਦੁਆਰਾ ਕਰਵਾਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਸਾਰੇ ਸਕੂਲਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀਆ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਤਾਰੀਖਾਂ ਤੇ ਇੱਕ ਸਾਲ ਵਿੱਚ ਚਾਰ ਤਿਮਾਹੀ ਮੀਟਿੰਗਾਂ ਕਰਵਾਇਆ ਜਾਣਗੀਆਂ। ਮੀਟਿੰਗਾਂ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਅਤੇ ਮੀਟਿੰਗਾਂ ਵਿੱਚ ਮੋਬਾਇਲ ਐਪ ਤੇ ਤਿਮਾਹੀ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਅਪਲੋਡ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਸਕੂਲਾਂ ਦੀ ਸਥਿਤੀ/ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਬਾਰੇ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਯੋਜਨਾ ਦੇ ਅਧੀਨ ਐਲੀਮੈਂਟਰੀ ਅਤੇ ਸੈਕੰਡਰੀ ਦੋਵੇਂ ਪੱਧਰਾਂ ਤੇ 3000 ਰੁਪਏ ਤੱਕ ਦੀ ਵਿੱਤੀ ਵਿਵਸਥਾ ਪ੍ਰਤੀ ਸਕੂਲ ਪ੍ਰਤੀ ਸਾਲ ਪ੍ਰਧਾਨ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ।

ਸਮੱਗਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਲੋੜੇ ਦਾ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ:-

ਲੋੜੇ ਇੱਕ ਯੋਜਨਾ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਅਤੇ ਭਾਵਨਾ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੈ। ਲੋੜੇ, ਭਾਵਨਾ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਅਤੇ ਸਕੂਲ, ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਅਤੇ ਵੱਡੇ ਪੱਧਰ ਤੇ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦਰਮਿਆਨ ਸਬੰਧ ਬਣਾਉਣ ਵਿੱਚ ਹੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ ਐਸ, ਐਸ ਦਾ ਲੋੜੇ ਸਕੂਲ ਦੀਆਂ ਕੰਧਾਂ ਤੇ ਪੇਂਟ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਜੋ ਕਿ ਸਮਾਜ ਵੱਲੋਂ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਇਸ ਨਾਲ ਸਕੂਲਾਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਮਿਲੀ।

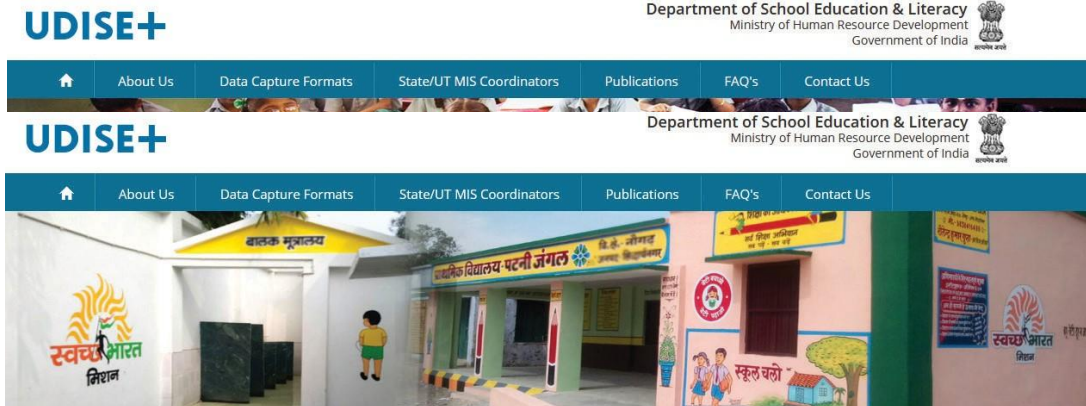
ਇਸ ਲਈ ਸਾਰੇ ਸਕੂਲਾਂ ਲਈ ਮੁੱਖ ਤੌਰ ਤੇ ਆਪਣੀ ਇਮਾਰਤ ਅੰਦਰ ਲੋੜੇ ਦਾ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨਾ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਸਕੂਲਾਂ ਲਈ ਕੰਧ ਚਿੱਤਰਾਂ ਜਾਂ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨੀ ਬੋਰਡ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸਥਾਨ ਤੇ ਮੁਫਤ ਪਾਠ ਪੁਸਤਕਾਂ ਮੁਫਤ ਵਰਦੀਆਂ ਆਦਿ ਵਰਗੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਸਮੱਗਰੀ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਲੋੜੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਿਤ ਕਰਨ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋਵੇਗਾ। ਲੋੜੇ ਦਾ ਡਿਜ਼ਾਈਨ ਐਮ. ਐਚ . ਆਰ ਡੀ ਦੁਆਰਾ ਸਾਝਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

ਭਰੋਸੇਯੋਗ ਡਾਟਾ, ਜਵਾਬਦੇਰੀ ਅਤੇ ਅਵਾਰਡ:-

UDISE ਸਕੂਲ ਸਿੱਖਿਆ ਤੇ ਯੂਨੀਫਾਈਡ ਜਿਲ੍ਹਾ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸਕੂਲਾਂ ਦੇ ਡਾਟਾ ਇੱਕਠਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। 2018-19 ਤੋਂ UDISE ਨੂੰ ਅਪਡੇਟ ਕਰਨ ਅਤੇ ਨਵੀਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਹ ਐਪਲੀਕੇਸ਼ਨ ਆਨ ਲਾਈਨ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਹੋਲੀ-ਹੋਲੀ ਅਸਲ ਸਮੇਂ ਦੇ ਡਾਟਾ ਨੂੰ ਇੱਕਠਾ ਕਰਨ ਵੱਲ ਵਧੇਗੀ। ਇਸ ਐਪਲੀਕੇਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਡਾਟਾ ਇੱਕਠਾ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਲ ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਹੋਣਗੀਆਂ।

1. ਡਾਟਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਅਤੇ ਡਾਟਾ ਦਿਖਾਉਣ ਵਾਲਾ ਡੈਸ਼ ਬੋਰਡ ਵਿਕਸਿਤ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਸ ਲਈ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਰੁਝਾਨ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਕਰਨ ਲਈ ਸਮਾਂ ਲੜੀ ਦੇ ਅੰਕੜੇ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣਗੇ। ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ ਸੂਚਨਾ ਵਿੱਚ ਤਰੱਕੀ ਨੂੰ ਵੇਖਿਆ ਜਾਵੇਗਾ।

2. ਸਿਸਟਮ ਨੂੰ ਜੀ.ਆਈ.ਐਸ ਮੈਪਿੰਗ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਸਕੂਲ ਰਿਪੋਰਟ ਕਾਰਡ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਜਾਣਗੇ।
3. ਡਾਟਾ ਦੀ ਗੁਣਵੱਤਾ ਨੂੰ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਤੀਜੇ ਧਿਰ ਦੀ ਤਸਦੀਕ ਲਈ ਇੱਕ ਵੱਖਰੀ ਮੋਡਿਊਲ ਵਿਕਸਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਮੋਬਾਈਲ ਐਪ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਵੇਗੀ।

ਪਰਫਾਰਮੈਂਸ ਗਰੇਡਿੰਗ ਇੰਡੈਕਸ (ਪੀ ਜੀ ਆਈ):-

ਪੀ ਜੀ ਆਈ ਰਾਜ ਦੇ ਸਿੱਖਿਆ ਸ਼ਾਸਤਰਾ ਅਤੇ ਕੇਂਦਰ ਸ਼ਾਸਤ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਸਕੂਲ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ' ਤੇ 70 ਸੂਚਕਾਂ ਦੇ ਪਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਾਰਜਗੁਜ਼ਾਰੀ ' ਤੇ ਗਰੇਡ ਦੇਣ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਹੈ।

1. ਸੂਚਕਾਂਕ ਰਾਜਾਂ ਅਤੇ ਯੂ ਐੱਸ ਨੂੰ ਗ੍ਰੇਡ ਦੇਵੇਗਾ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਰਾਜ/ਕੇਂਦਰ ਸ਼ਾਸਤ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਇੱਕੋ ਗ੍ਰੇਡ ' ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਸਕਣਗੇ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਸਾਰੇ 36 ਰਾਜ ਅਤੇ ਯੂ ਟੀਜ਼ ਆਖਿਰਕਾਰ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਚੇ ਪੱਧਰ ਤੇ ਪਹੁੰਚਣਗੇ। ਪੀ ਜੀ ਆਈ ਨੂੰ ਰਾਜਾਂ ਅਤੇ ਯੂ ਟੀਜ਼ ਦੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੀ ਆਨਲਾਈਨ ਭਰਤੀ ਅਤੇ ਟ੍ਰਾਂਸਫਰ, ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਅਤੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੀ ਇਲੈਕਟ੍ਰਾਨਿਕ ਹਾਜ਼ਰੀ ਆਦਿ ਕੁਝ ਅਭਿਆਸਾਂ ਨੂੰ ਅਪਣਾਉਣ ਲਈ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਸਾਧਨ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ।

2. ਪੀ ਜੀ ਆਈ ਕੋਲ 70 ਸੰਕੇਤਕ ਹਨ ਜੋ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ-ਨਤੀਜਿਆਂ ਅਤੇ ਸ਼ਾਸਨ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆਵਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡੇ ਗਏ ਹਨ। ਪਹਿਲੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਨੂੰ ਚਾਰ ਡੋਮੇਨਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਨਤੀਜੇ, ਪਹੁੰਚ ਦੇ ਨਤੀਜੇ, ਬੁਨਿਆਦੀ ਢਾਂਚੇ ਅਤੇ ਸਹੂਲਤਾਂ ਅਤੇ ਇਕੁਇਟੀ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਹਨ। ਦੂਜੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਗਵਰਨੈਂਸ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆਵਾਂ ਬਾਰੇ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਹਾਜ਼ਰੀ, ਅਧਿਆਪਕ ਦੀ ਯੋਗਤਾ, ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕੀ ਯੋਗਤਾ, ਸਿਖਲਾਈ, ਜਵਾਬਦੇਹੀ ਅਤੇ ਪਾਰਦਰਸ਼ਤਾ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ।

3. ਪੀ ਜੀ ਆਈ ਅਧੀਨ ਕੁੱਲ ਇੱਕ ਹਜ਼ਾਰ ਮਾਰਕਿੰਗ ਪੁਆਇੰਟ ਹਨ। ਹਰ ਇੱਕ ਸੂਚਕ ਨੂੰ 20 ਜਾਂ 10 ਅੰਕ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ।

ਸ਼ਗਨ ਪੋਰਟਲ:-

ਮਾਨਵ ਸੰਸਾਧਨ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਮਾਨਯੋਗ ਮੰਤਰੀ ਨੇ 18 ਜਨਵਰੀ 2017 ਨੂੰ ਸ਼ਗਨ ਪੋਰਟਲ (www.seshagun.nic.in) ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਦੇ ਦੋ ਮੋਡਿਊਲ ਹਨ:-

1. ਨਵੀਨਤਾ ਦਾ ਭੰਡਾਰ
2. ਆਨਲਾਈਨ ਨਿਗਰਾਨੀ

ਡਿਜੀਟਲ ਰਿਪੋਜ਼ਟਰੀ:-

ਡਿਜੀਟਲ ਰਿਪੋਜ਼ਟਰੀ ਨੂੰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸਥਿਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸਾਰੇ ਰਾਜਾਂ ਅਤੇ ਕੇਂਦਰ ਸ਼ਾਸਤ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਾਂ ਦੁਆਰਾ ਲਾਗੂ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ਨਵੀਨਤਮ ਅਤੇ ਸਫਲ ਉੱਦਮਾਂ ਨੂੰ ਦੁਹਰਾਉਣ ਅਤੇ ਪੈਮਾਨੇ ' ਤੇ ਲਿਆਉਣ ਦੇ ਯੋਗ ਬਣਾਉਣਾ ਹੈ।

ਚੰਗੇ ਅਭਿਆਸਾਂ ਦਾ ਇਹ ਭੰਡਾਰ ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਕਹਾਣੀਆਂ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ 'ਤੇ ਕੇਂਦ੍ਰਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਸਕੂਲੀ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿੱਚ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ ਦੇ ਸੁਧਾਰਾਂ ਨੂੰ ਵਧਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਹ ਡਿਜੀਟਲ ਪਲੇਟਫਾਰਮ, ਜਨਤਾ, ਮੀਡੀਆ ਹਿੱਸੇਦਾਰਾ ਅਤੇ ਗਲੋਬਲ ਅਕੈਡਮੀ ਲਈ ਐਲਮੈਂਟਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਰਜਿਸਟਰਡ ਨਵੀਆਂ ਵਿਚਾਰਾਂ ਅਤੇ ਮਜ਼ਬੂਤ ਸਟੋਰ ਦੀ ਸਫਲਤਾ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਨੂੰ ਵੇਖਣ ਲਈ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਨਵੀਨਤਾਵਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰਾਂ ਦੇ ਪਬਲਿਕ ਸਕੂਲ, ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਅਤੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਲਾਭ ਪਹੁੰਚਾਇਆ ਹੈ, ਇਸ ਰਿਪੋਜ਼ਟਰੀ ਦੇ ਜ਼ਰੀਏ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸਾਰਿਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਸ਼ਗਨ ਰਿਪੋਜ਼ਟਰੀ ਵਿੱਚ ਵਧੀਆ ਅਭਿਆਸਾਂ ਦੇ 296 ਵੀਡੀਓ, 269 ਕੇਸ ਸਟੱਡੀਜ਼, 151 ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਪੱਤਰ ਅਤੇ 4586 ਫੋਟੋਆਂ ਹਨ।

ਸਾਲ 2018-19 ਵਿੱਚ ਵਿਭਾਗ ਨੇ ਵਿਭਾਗ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਸਕੀਮਾਂ ਅਤੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਖੁਦਮੁਖਤਿਆਰੀ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ NCERT, NIEPA, CBSE, NCTE, NIOS, KUS, NUS, ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਬਾਲ ਭਵਨ (ਟਨਨ) ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਕੇ ਰਿਪੋਜ਼ਟਰੀ ਦਾ ਵਿਸਥਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ।

ਨਿਗਰਾਨੀ (ਮੋਨੀਟਰਿੰਗ):-

ਸ਼ਗੁਨ ਦਾ ਆਨਲਾਈਨ ਨਿਗਰਾਨੀ (ਮੋਨੀਟਰਿੰਗ) ਮੋਡਿਊਲ ਰਾਜ-ਪੱਧਰ ਦੀ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਵਿਦਿਅਕ ਸੂਚਕਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਪ੍ਰਗਤੀ ਨੂੰ ਮਾਪਦਾ ਹੈ ਜੋ ਰਾਜ ਅਤੇ ਰਾਜ ਸ਼ਾਸਤ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਡੀ.ਐਸ.ਈ.ਐਲ ਅਤੇ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿਭਾਗ ਨੂੰ ਅਸਲ ਸਮੇਂ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਮੁੱਖ ਕਾਰਜ ਹਨ ਫੰਡਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਟਰੈਕਿੰਗ, ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਵਿਦਿਅਕ ਸੂਚਕਾਂ ਤੇ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਮਾਪ, ਆਨਲਾਈਨ ਯੋਜਨਾਬੰਦੀ ਅਤੇ ਟਿੱਚਾ ਨਿਰਧਾਰਣ , ਸਰੀਰਕ ਟੀਚੇ ਅਤੇ ਨਤੀਜਿਆਂ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ।

ਪੋਰਟਲ ਡਾਟਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਗ੍ਰਾਫਿਕਸ ਤਿਆਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਰਾਜਾਂ ਅਤੇ ਕੇਂਦਰ ਸ਼ਾਸਤ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਗਤੀ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਮੁੱਖ ਤੌਰ ਤੇ ਸਕੂਲ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਸਹੀ ਗਿਣਤੀ, ਸਰਕਾਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਵਧਾਉਣਾ ਜਾਂ ਘਟਾਉਣਾ, ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਖਰਚੇ, ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਅਤੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਕਰਨਾ।

ਇੱਕ ਵੱਡੀ ਪਹਿਲਕਦਮੀ ਤਹਿਤ ਦੇਸ਼ ਭਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸਰਕਾਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਦਾ ਅਗਸਤ-ਸਤੰਬਰ 2019 ਦੌਰਾਨ ਦੌਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਇਹ ਇੱਕ ਸੈਂਸਰ ਅਧਾਰਿਤ ਆਡਿਟ ਹੈ ਜੋ ਸਤੰਬਰ 2019 ਵਿੱਚ ਸਾਰੇ ਰਾਜਾਂ ਦੇ 11.85 ਲੱਖ ਸਰਕਾਰੀ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸਕੂਲਾਂ ਅਤੇ ਲਗਪਗ 7 ਲੱਖ ਇੱਕਲੇ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਸਕੂਲ ਅਧਾਰਿਤ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਮਾਪਦੰਡਾਂ ਦੇ ਅੰਕੜੇ ਇਸ ਸਮੇਂ ਸਿੱਖਿਆ ਲਈ ਸ਼ਗੁਨ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਨਿਗਰਾਨੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ ਰਾਹੀਂ ਇਕੱਤਰ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਜੋ ਸਕੂਲ ਪੱਧਰ ਤੇ ਗੁਣਵੱਤਾ ਅਤੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਢਾਂਚੇ ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕਰਨ ਲਈ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸਕੂਲ ਅਧਾਰਤ ਮਾਪਦੰਡਾਂ ਦੇ ਅੰਕੜੇ ਇਸ ਸਮੇਂ ਯੂਨੀਫਾਈਡ ਜਿਲ੍ਹਾਂ ਸੂਚਨਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਸ਼ਗੁਨ , ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਨਿਗਰਾਨੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਅਤੇ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ ਗਰੇਡਿੰਗ ਸੂਚਕਾਂਕ ਦੇ ਸੰਦਾਂ ਦੁਆਰਾ ਇਕੱਤਰ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਹ ਖੇਤਰਾਂ ਦੇ ਦੌਰੇ ਦੁਆਰਾ ਸੰਕੇਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਜਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਕੇਂਦਰੀ ਪ੍ਰਭਾਗੀ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਗਾਰੇ ਨੇ ਇਹ ਦਰਸਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸਕੂਲਾਂ ਦਾ ਦੌਰਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਜਾਂ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਬੁਨਿਆਦੀ ਢਾਂਚੇ ਦੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ, ਅਧਿਆਪਕਾਂ, ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ, ਸਕੂਲ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਅਤੇ ਭਾਈਚਾਰੇ/ ਸਮਾਜ ਦੀ ਭਾਗੀਦਾਰੀ ਦੀ ਕਾਫੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਾਉਣ ਲਈ ਹਰੇਕ ਸਕੂਲ ਨੂੰ ਕਵਰ ਕਰਨ ਲਈ ਸਕੂਲ ਅਧਾਰਿਤ ਜਨਗਣਨਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤੀ ਗਈ ।

ਸਕੂਲ ਦੀ ਮਰਦਮਸ਼ੁਮਾਰੀ ਲਈ ਮਾਪਦੰਡ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤੀ ਗਈ ਪੀ ਜੀ ਆਈ ਅਤੇ ਸ਼ਗੁਨ ਦੁਆਰਾ ਨਿਗਰਾਨੀ ਅਧੀਨ ਸੂਚਕਾਂ ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਹੋਏ ਹਨ। ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਨਤੀਜਿਆਂ ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ ਇਸ ਮੁਲਾਂਕਣ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿਉਂ ਕਿ ਇੱਕ ਐਨ.ਏ .ਐਸ/ਸਕੂਲ ਅਧਾਰਿਤ ਦੇ ਮੁਲਾਂਕਣ ਦੇ ਅਗਲੇ ਗੇੜ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਫੀਡਬੈਕ ਸਿਸਟਮ ਨੂੰ ਸਕੂਲ ਦੀਆਂ ਖਾਸ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਜਵਾਬਦੇਹ ਬਣਨ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਨੀਤੀਗਤ ਉਚਿਤ ਦਖਲਅੰਦਾਜ਼ੀ ਆਰੰਭ ਕਰੇਗੀ। ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਲਈ ਦਿਸ਼ਾ ਨਿਰਦੇਸ਼ 25 ਅਪ੍ਰੈਲ 2019 ਨੂੰ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ।

ਚੰਗੀ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ ਨੂੰ ਮਾਨਤਾ ਦੇਣਾ

ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪੁਰਸਕਾਰ:-

ਇਹ ਪੁਰਸਕਾਰ 1958 ਵਿੱਚ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ। 1960 ਦੇ ਦਹਾਕੇ ਦੇ ਮੱਧ ਤੋਂ, 5 ਸਤੰਬਰ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸਾਬਕਾ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਸਵਰਧੱਖੀ ਰਾਧਾ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦੇ ਜਨਮ ਦਿਨ ਦੇ ਦਿਨ ਸਮਾਗਮ ਦੀ ਨਿਸ਼ਚਤ ਤਾਰੀਖ ਬਣ ਗਈ

ਸੀ। ਸਾਲਾਂ ਦੌਰਾਨ ਅਵਾਰਡਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵੱਧ ਕੇ 378 ਪੁਰਸਕਾਰ ਹੋ ਗਈ, ਪਰ ਇਹ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਅਵਾਰਡ ਆਪਣਾ ਮਹੱਤਤਾ ਗੁਆ ਰਹੇ ਸਨ।

ਯੋਜਨਾ ਦੇ ਦਿਸ਼ਾ-ਨਿਰਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਸਾਲ 2018 ਵਿੱਚ ਵੱਡੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪੁਰਸਕਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਬਦਲਾਅ ਦੀ ਤਰਜ਼ਦੇ ਨਾਲ ਸੋਧਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਨਵੀਂ ਯੋਜਨਾ ਪਾਰਦਰਸ਼ੀ ਹੈ ਅਤੇ

ਆਵਰਡਾਂ ਦੇ ਉਤਮਤਾ ਅਤੇ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ ਦਾ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤਾ।

ਨਵੀਂ ਸਕੀਮ ਦੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਹਨ:-

1. www.mhrd.gov.in ਤੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਤੋਂ ਆਨਲਾਈਨ ਸਵੈ-ਨਾਮਜ਼ਦਗੀਆਂ ਮੰਗੀਆ ਗਈਆਂ ਸਨ। ਵੈਬ ਪੋਰਟਲ ਨੂੰ ਪ੍ਰਬੰਧਕੀ ਸਟਾਫ ਕਾਲਜ ਆਫ ਇੰਡੀਆ ਨੇ ਵਿਕਸਤ ਕੀਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਸਾਰਾ ਸਾਫਟਵੇਅਰ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਗਲਤੀ ਜਾਂ ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਦੇ ਸੁਚਾਰੂ ਢੰਗ ਨਾਲ ਚਲਦਾ ਸੀ
2. ਦੇਸ਼ ਭਰ ਦੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਤੋਂ ਲਗਪਗ 6000 ਅਰਜ਼ੀਆਂ ਪ੍ਰਪਾਤ ਹੋਈਆਂ ਜੋ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ ਤੇ ਸੰਕੇਤ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਪਹਿਲ ਸਫਲ ਰਹੀ।
3. ਸਾਰੇ ਨਿਯਮਿਤ ਅਧਿਆਪਕ ਯੋਗ ਸਨ ਅਤੇ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਸ ਦੇ ਹੋਣਹਾਰ ਨੌਜਵਾਨ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੂੰ ਅਪਲਾਈ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਬਣਾਇਆ।
4. ਪੁਰਸਕਾਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ 45 ਨਾਲ ਤਕਰੀਬੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਜਿਸ ਨਾਲ ਪੁਰਸਕਾਰਾਂ ਦੇ ਸਨਮਾਨ ਨੂੰ ਬਹਾਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।
5. ਕਿਸੇ ਵੀ ਰਾਜ, ਕੇਂਦਰ ਸ਼ਾਸਤ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਜਾਂ ਸੰਗਠਨ ਦਾ ਅੰਤਿਮ ਚੋਣ ਵਿੱਚ ਕੋਟਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਸ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੁਰਸਕਾਰਾਂ ਲਈ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਨ ਲਈ ਉਤਸਾਹਤ ਕੀਤਾ।
6. ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪੱਧਰ ਤੇ ਇੱਕ ਸੁਤੰਤਰ ਜਿਊਰੀ ਨੇ ਅੰਤਿਮ ਚੋਣ ਕੀਤੀ। ਜਿਊਰੀ ਨੇ ਸਾਰੇ ਰਾਜਾਂ, ਕੇਂਦਰ ਸ਼ਾਸਤ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਾਂ ਅਤੇ ਸੰਗਠਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਅੱਗੇ ਭੇਜੇ ਗਏ 152 ਉਮੀਦਵਾਰਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਦੀ ਸਮੀਖਿਆ ਕੀਤੀ। ਨਾਮਜ਼ਦ ਹਰੇਕ ਵਿਅਕਤੀ ਨੇ ਜਿਊਰੀ ਦੇ ਅੱਗੇ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਕੀਤੀ। ਜਿਸਨੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੇ ਪੁਰਸਕਾਰਾਂ ਲਈ 45 ਨਾਵਾਂ ਦੀ ਸਿਫਾਰਿਸ਼ ਕੀਤੀ।

ਮਾਨਯੋਗ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਨੇ 4 ਸਤੰਬਰ 2018 ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਿਵਾਸ ਸਥਾਨ ਵਿਖੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਨਮਾਨਿਤ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਕੀਤੀ। ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਨੇ ਅਵਾਰਡ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਬਾਰੇ ਟਵੀਟ ਵੀ ਕੀਤਾ।

ਜਿੱਥੇ ਅਵਾਰਡ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਝਾਰਖੰਡ ਤੋਂ ਅਰਵਿੰਦ ਜਜਵਾਰੇ ਅਤੇ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਤੋਂ ਵਿਕਰਮ ਅਬਦੁਲ ਡਰਾਪ ਆਉਟਸ ਨੂੰ ਘਟਾਉਣ ਲਈ ਆਨੰਦਮਈ ਸਿਖਲਾਈ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉੱਥੇ ਗੁਜਰਾਤ ਦੇ ਰਾਕੇਸ਼ ਪਟੇਲ ਅਤੇ ਰਾਜਸਥਾਨ ਦੇ ਇਮਰਾਨ ਖਾਨ ਵਰਗੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਕੂਲ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਮੰਦਰ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਆਈ.ਸੀ.ਟੀ. ਅਤੇ ਬਾਲ - ਦੋਸਤਾਨਾ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੀਆਂ। ਕਰਨਾਟਕ ਦੇ ਅਧਿਆਪਕ ਆਰ. ਐਨ. ਸ਼ੈਲਜਾ ਨੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਫਾਅਦੇ ਵਾਸਤੇ ਅਤੇ ਸਕੂਲਾਂ ਦੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਢਾਂਚੇ ਨੂੰ ਸੁਧਾਰਨ ਲਈ ਸਮਾਜ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਜੁਟਾਇਆ। ਜਦੋਂ ਕਿ ਸਿੱਕਮ ਦੇ ਕਰਮਾ ਚੋਗੂ ਭਾਟਿਆ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਦਾਖਲੇ ਨੂੰ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਸਖਤ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।

ਭਾਰਤ ਦੇ ਮਾਨਯੋਗ ਉਪ-ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੇ 5 ਸਤੰਬਰ 2018 ਨੂੰ ਵਿਗਿਆਨ ਭਵਨ ਵਿੱਚ ਸਭ ਨੂੰ ਪੁਰਸਕਾਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਸਮਾਰੋਹ ਦੌਰਾਨ ਹਰ ਅਵਾਰਡੀ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਤੇ ਫਿਲਮ ਵੀ ਵਿਖਾਈ ਗਈ।

ਸਵੱਛ ਵਿਦਿਆਲਿਆ ਪੁਰਸਕਾਰ ਅਧੀਨ ਸਾਫ ਸੁਥਰੇ ਸਕੂਲਾਂ ਨੂੰ ਸਨਮਾਨਤ ਕਰਨਾ

ਸਕੂਲ ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਸਾਖਰਤਾ ਵਿਭਾਗ ਨੇ ਸਵੱਛ ਵਿਦਿਆਲਿਆ

ਪਹਿਲਕਦਮੀ ਦੇ ਅਗਲੇ ਕਦਮ ਵੱਜੋਂ ਜ਼ਿਲਾ, ਰਾਜ ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪੱਧਰ ਤੇ ਸਾਲ 2016-17 ਵਿੱਚ ਸਵੱਛ ਵਿਦਿਆਲਿਆ ਪੁਰਸਕਾਰ (ਐਸ.ਵੀ.ਪੀ.) ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕੀਤੀ। ਇਹ ਅਵਾਰਡ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਸਫਾਈ ਪ੍ਰਤੀ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਸਥਿਰਤਾ ਅਤੇ ਵਿਵਹਾਰ ਤਬਦੀਲੀ ਨੂੰ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਸਵੱਛ ਵਿਦਿਆਲਿਆ ਪੁਰਸਕਾਰ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਪਾਣੀ, ਸੈਨੀਟੇਸ਼ਨ ਅਤੇ ਸਫਾਈ ਅਭਿਆਸਾਂ ਵਿੱਚ ਉੱਤਮਤਾ ਨੂੰ ਮਾਨਤਾ, ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਅਤੇ ਮਨਾਉਣ ਲਈ ਇੱਕ ਪਹਿਲ ਹੈ। ਸਕੂਲ ਅਵਾਰਡਾਂ ਲਈ ਸਵੈਇੱਛਤ ਤੌਰ ਤੇ ਸਕੂਲਾਂ ਨੇ ਇੱਕ ਵੈਬਸਾਈਟ ਅਤੇ ਮੋਬਾਈਲ ਐਪ ਰਾਹੀਂ ਅਵਾਰਡ ਲਈ ਅਪਲਾਈ ਕੀਤਾ। ਸਵੱਛ ਵਿਦਿਆਲਿਆ ਪੁਰਸਕਾਰ 2017-18 ਵਿੱਚ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਾਇਵੇਟ, ਸਰਕਾਰੀ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸਕੂਲਾਂ ਲਈ ਖੁੱਲਾ ਸੀ।

ਸਵੱਛ ਵਿਦਿਆਲਿਆ ਪੁਰਸਕਾਰ (SVP) 2017-18

ਐਸ ਵੀ ਪੀ ਨੂੰ 2017-18 ਵਿੱਚ ਸਕੂਲਾਂ ਵੱਲੋਂ ਭਰਵਾਂ ਹੁੰਗਾਰਾ ਮਿਲਿਆ। 2017-18 ਵਿੱਚ 6,15,152 ਸਕੂਲਾਂ ਨੇ ਇਸ ਪੁਰਸਕਾਰ ਲਈ ਆਨ ਲਾਈਨ ਰਜਿਸਟਰ ਕੀਤਾ ਜੋ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਭਾਗ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਸਕੂਲਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਨਾਲੋਂ ਦੁੱਗਣੇ ਹਨ। ਰਾਜਾਂ ਅਤੇ ਕੇਂਦਰ ਸ਼ਾਸਤ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਾਂ ਨੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪੱਧਰ ਦੇ ਅਵਾਰਡਾਂ ਲਈ 727 ਸਕੂਲ ਸ਼ਾਰਟਲਿਸਟ ਕੀਤੇ। ਕਰਾਸ ਵੈਧਤਾ ਅਤੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਂਚ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਚੋਟੀ ਦੇ 52 ਸਕੂਲਾਂ ਨੂੰ ਐਸ ਵੀ ਪੀ 2017-18 ਲਈ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪੁਰਸਕਾਰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਗਏ। ਚੋਟੀ ਦੇ ਚਾਰ ਰਾਜਾਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪੌਂਡੀਚੇਰੀ, ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ, ਗੁਜਰਾਤ ਅਤੇ ਆਂਧਰਾਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਅਤੇ 9 ਉੱਤਮ ਜ਼ਿਲਿਆਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪੌਂਡੀਚੇਰੀ, ਸ਼੍ਰੀ ਕਾਕੂਲਮ, ਚੰਡੀਗੜ, ਹਿਸਾਰ, ਕਰਾਈਕਲ, ਲਾਤੂਰ, ਨੈਲੋਰੇ, ਦੱਖਣੀ ਗੋਆ ਅਤੇ ਵਡੋਦਰਾ ਨੂੰ ਮਾਨਤਾ ਦੇ ਸਰਟੀਫਿਕੇਟ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਗਏ।

ਬਹੁ-ਭਾਸ਼ਾਈ ਸਿੱਖਿਆ {ਐਮ .ਐਲ.ਈ } ਉਤੀਸਾ

ਬਹੁ-ਭਾਸ਼ਾਈ ਸਿੱਖਿਆ ਇੱਕ ਬਣਤਰ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਹੈ ਮਾਂ-ਬੋਲੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਦੂਜੀ (ਉਡੀਆ) ਅਤੇ ਤੀਜੀ ਭਾਸ਼ਾ (ਅੰਗਰੇਜੀ) ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲੀ ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਬਰਾਬਰ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਬੋਧਵਾਦੀ ਅਤੇ ਤਰਕਸ਼ੀਲ ਹੁਨਰਾਂ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਡੀਆ ਵਿੱਚ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਉਡੀਆ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸਿਖਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਕਬੀਲੇ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਚੁਣੌਤੀਪੂਰਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਾਂ-ਬੋਲੀ ਉਡੀਆ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਪਾਠ-ਪੁਸਤਕਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਸੰਗ ਆਦਿਵਾਸੀ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਅਣਜਾਣ ਹੈ ਜੋ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਲਾਸਰੂਮ ਦੀ ਅਧਿਆਪਨ ਅਤੇ ਸਿੱਖਣ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝਣ ਤੋਂ ਅਸਮਰੱਥ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ ਜਿਸਦਾ ਧਾਰਨ ਅਤੇ ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਨਤੀਜਿਆਂ ਤੇ ਬੁਰਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪੈਂਦਾ ਸੀ।

ਮਾਂ-ਬੋਲੀ ਆਧਾਰਿਤ ਬਹੁ-ਭਾਸ਼ਾਈ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਵਿੱਚ, ਸਕੂਲ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਵਾਧੂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਗ੍ਰੇਡ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇਣ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਵਜੋਂ ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸੁਰੂਆਤ ਰਾਹੀਂ ਇੱਕ ਮਜ਼ਬੂਤ ਸਿੱਖਿਆ ਨੀਹ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਬਣਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਜੇ ਸਿੱਖਣ ਵਾਲੇ ਸਭ ਤੋਂ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣਦੇ ਹਨ। ਗਿਆਨ ਅਤੇ ਤਜਰਬੇ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਉਹ ਕਲਾਸਰੂਮ ਵਿੱਚ ਲਿਆਂਦੇ ਹਨ। ‘ਪ੍ਰਗਨਾ’ : ਗੁਜਰਾਤ ਦਾ ਇੱਕ ਗਤੀਵਿਧੀ ਅਧਾਰਿਤ ਸਿਖਲਾਈ ਮਾਡਲ ਭਵਨਗਰ ਦੇ ਦਰਸੀਨਮੂਰਤੀ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਸਵਰਗੀ ਸ਼੍ਰੀ ਗੀਜੂਭਾਈ ਬਧੇਕਾ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਕੰਮ ਕਾਰਨ ਇੱਕ ਸਕੰਲਪ ਵਜੋਂ ਗਤੀਵਿਧੀ ਆਧਾਰਿਤ ਆਨੰਦਮਈ ਸਿਖਲਾਈ ਬਹੁਤ ਜ਼ੜ ਗਈ ਹੈ। ਇੱਥੇ ਤੱਕ ਕਿ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਕਲਾਸਾਂ ਦੀਆਂ ਪਾਠ ਪੁਸਤਕਾਂ ਵੀ ਉਸੇ ਪੈਡਾਗੋਜ਼ੀ ਨਾਲ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ। ਹਲਾਂਕਿ, ਗਨੋਤਸਤ ਵਿੱਚ ਇੱਠ ਦੇਖਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਬੱਚਿਆਂ ਵਿੱਚ ਪੰਜਵੀਂ ਜਮਾਤ ਤੋਂ ਬਾਦ ਵੀ ਪੜਨ, ਲਿਖਣ ਅਤੇ ਅੰਕਾਂ ਦੀ ਮੁਢਲੀ ਮੁਹਾਰਤ ਦੀ ਘਾਟ ਸੀ।

ਸਮਸਿਆ ਦਾ ਵਿਸਲੇਸ਼ਣ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਇਹ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਰਾਜ ਨੂੰ ਇੱਕ ਪੈਡਾਗੋਜ਼ੀ ਦੀ ਜਰੂਰਤ ਹੈ ਜੋ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਗਰੰਟੀ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਰਾਜ ਪੱਧਰੀ ਪੈਡਾਗੋਜ਼ੀ ਵਰਕਸ਼ਾਪ ਦਾ ਆਯੋਜਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕਿਸਮਾਂ ਦੇ ਪੈਡਾਗੋਜ਼ੀ ਮਾਡਲਾਂ ਬਾਰੇ ਵਿਚਾਰ ਵਟਾਂਦਰੇ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅਤੇ ਏ. ਬੀ.ਐਲ ਵਿਧੀ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਰੁਸੀ ਵੇਲੀ ਤੋਂ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਮਾਡਲ ਅਨੁਕੂਲ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਰਾਜ ਨੇ ਐਮ.ਜੀ.ਐਮ.ਐਲ. ਵਿਧੀ ਵਿੱਚ ਸੋਧ ਕੀਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਏ.ਬੀ.ਐਲ. ਪ੍ਰਗਨਾ ਵਿਧੀ ਨਾਲ ਅੱਗੇ ਆਏ ਰਾਜ ਪੱਧਰੀ ਕੋਰ ਟੀਮ ਬਣਾਈ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਐਮ.ਜੀ.ਐਮ.ਐਲ ਕਿਸਮਾਂ ਦੀਆਂ ਵਿਧੀਆਂ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਕੂਲਾਂ ਨੂੰ ਐਕਸਪੋਜ਼ਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਫਿਰ ਉਸੇ ਕੋਰ ਟੀਮ ਨੂੰ ਯੂਨੀਸੇਫ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗ ਨਾਲ ਏ. ਬੀ.ਐਲ-ਪ੍ਰਗਨਾ ਵਿਧੀ ਲਈ ਨਵੀਂ ਸਮੱਗਰੀ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ। ਹਰੇਕ ਸਕੰਲਪ ਲਈ ਸਿੱਖਣ ਚੱਕਰ{ਜਾਣ-ਪਛਾਣ-ਅਭਿਆਸ-ਮੁਲਾਂਕਣ}ਨੂੰ ਏ.ਬੀ.ਐਲ-ਪ੍ਰਗਨਾ ਵਿਧੀ ਵਿੱਚ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਪਹਿਲ ਦੇ ਵੇਰਵੇ

- ਸ਼ੱਮਗਰੀ ਨੂੰ ਛੋਟੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਹਰੇਕ ਕਿਰਿਆ ਲਈ ਖਾਸ ਕਾਰਡ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
- ਸ਼ੱਮਗਰੀ ਨੂੰ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਤਰਤੀਬ {ਪੌੜੀ} ਵਿੱਚ ਸੰਗਠਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੁਆਰਾ ਬੱਚੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਇੱਕ-ਇੱਕ ਕਰਕੇ ਗਤੀਵਿਧੀ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਕੇ ਤਰਕੀ ਕਰਦੇ ਹਨ।

- ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਚਾਰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕਿਸਮਾਂ ਦੇ ਸਮੂਹਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਵਸਥਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਬੱਚਾ ਆਪਣੀ ਤਰੱਕੀ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਸਮੂਹ ਨੂੰ ਵੱਖਰੇ ਤੌਰ ਤੇ ਬਦਲਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।
- ਤਿੰਨ ਕਿਸਮਾਂ ਦੇ ਆਪਸੀ ਤਾਲਮੇਲ {ਅਧਿਆਪਕ-ਬੱਚਾ, ਬੱਚਾ-ਬੱਚਾ, ਸਮੱਗਰੀ} ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਈਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
- ਹਰੇਕ ਬੱਚੇ ਦੁਆਰਾ ਸਾਰੀਆਂ ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਲਈ ਸਿਖਲਾਈ, ਚੱਕਰ ਦੇ ਮੁਕੰਮਲ ਹੋਣ ਦੇ ਮੁੱਖ ਕਦਮ {ਸੰਕਲਪ, ਅਭਿਆਸ, ਮੁਲਾਂਕਣ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ} ਰੱਖੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਕੁੱਝ ਬਣਾਉਣ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕਾਫੀ ਮੌਕੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਇਹ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਸਾਲ 2010 ਵਿੱਚ 256 ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਨੇ ਸਾਲ 2017-18 ਦੌਰਾਨ ਤਕਰੀਬਨ 22000 ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਕੀਤਾ। ਫਿਰ ਕੁੱਝ ਸੇਧਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਨੇ ਸਾਲ 2018-19 ਵਿੱਚ ਰਾਜ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਕੀਤਾ।

ਮਿਡ-ਡੇਅ ਮੀਲ : ਨਵੀਂ ਪਹੁੰਚ

ਦਾਖਲੇ, ਹਾਜ਼ਰੀ ਅਤੇ ਰੁਕਾਵਟ ਅਤੇ ਇਕੋ ਸਮੇਂ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਪੋਸ਼ਣ ਸੰਬੰਧੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ ਲਿਆਉਣ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਨਾਲ, ਕੇਂਦਰੀ ਸਪੋਨਸਰਡ ਸਕੀਮ ਦਾ ਪੋਸ਼ਣ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ 15 ਅਗਸਤ 1995 ਨੂੰ ਲਾਂਚ {ਸ਼ੁਰੂ} ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਸਕੀਮ ਦਾ ਵਾਧਾ 2008-09 ਵਿੱਚ ਉੱਚ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਕਲਾਸਾਂ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਕਵਰ ਕਰਨ ਲਈ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਯੋਜਨਾ ਦਾ ਨਾਮ ਬਦਲ ਕੇ {ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਮਿਡ-ਡੇਅ-ਮੀਲ ਸਕੀਮ {ਐਮ.ਡੀ.ਐਮ.ਐਸ} ਵਜੋਂ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਐਮ.ਡੀ.ਐਮ.ਐਸ ਸਾਰੇ ਸਰਕਾਰੀ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰੀ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸਕੂਲ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿਖਲਾਈ ਕੇਂਦਰਾਂ {ਐਸ.ਟੀ.ਸੀਜ} ਅਤੇ ਮਦਰਾਸਾਜ ਅਤੇ ਮਕਤਾਬਜ ਵਿੱਚ ਸਮਗਰਾ ਸਿਖਲਾਈ ਅਧੀਨ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਮਿਡ-ਡੇਅ-ਮੀਲ ਸਕੀਮ ਦਾ ਇੱਕ ਉਦੇਸ਼ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਪੋਸ਼ਣ ਸੰਬੰਧੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਉਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਨੂੰ ਹੱਲ ਕਰਨਾ ਵੀ ਹੈ ਜਿਵੇਂਕਿ ਭੁੱਖ, ਐਮ.ਡੀ.ਐਮ, ਦਿਸ਼ਾ ਨਿਰਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਅਤੇ ਅਪਰ-ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਵਿੱਚ ਕ੍ਰਮਵਾਰ 450 ਅਤੇ 700 ਕੈਲੋਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ। ਸਾਲ 2018-19 ਦੌਰਾਨ 11.34 ਲੱਖ ਯੋਗ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲੀ ਅੱਠਵੀਂ ਜਮਾਤ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹ ਰਹੇ 9.17 ਕਰੋੜ ਬੱਚੇ ਇਸ ਯੋਜਨਾ ਦੇ ਅਧੀਨ ਗਏ।

ਸਮੱਗਰ ਸਿੱਖਿਆ ਐੱਮ ਡੀ ਐੱਮ ਅਤੇ ਕੁਝ ਵਧੀਆ ਅਭਿਆਸਾਂ ਦਾ ਲਾਗੂ ਕਰਨ

ਹਰੇਕ ਸਕੂਲ ਦੇ ਮੁਖੀਆਂ ਅਤੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੂੰ ਸਮੱਗਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਐੱਮ ਡੀ ਐੱਮ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਦੇ ਲਾਭਾਂ ਲਈ ਸਕੂਲ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਗੁਣਵੱਤਾ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ ਲਈ ਕੁਝ ਵਧੀਆ ਪ੍ਰਥਾਵਾਂ ਜਿਵੇਂ ਪ੍ਰਬੰਧਾਂ ਦੀ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਵਰਤੋਂ ਲਈ ਸਕੂਲ ਪੱਧਰ ਦੀਆਂ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ ਇਹਨਾਂ ਪ੍ਰਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸਕੂਲ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਅਤੇ ਮੁੜ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਯੋਜਨਾ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਪ੍ਰਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਕਲਾਸਰੂਮ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਕਿੰਨੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਏਕੀਕ੍ਰਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਾਂ

ਇਹ ਕਲਾਸਰੂਮ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆਵਾਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਈਕੋ ਕਲੱਬ ਯੂਥ ਕਲੱਬ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਆਦਿ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਕਿਵੇਂ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰੇਗੀ।

ਸਿਹਤ ਅਤੇ ਪਰਿਵਾਰ ਭਲਾਈ ਮੰਤਰਾਲੇ ਵਿੱਚ ਇਕਜੁੱਟਤਾ

ਸਿਹਤ ਅਤੇ ਐੱਮਡੀਐੱਮ ਦੇ ਪੇਸ਼ਾ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਲਈ ਇਸ ਮੰਤਰਾਲੇ ਦੀ ਸਿਹਤ ਅਤੇ ਪਰਿਵਾਰ ਭਲਾਈ ਮੰਤਰਾਲੇ ਨਾਲ ਇਕਸਾਰਤਾ ਹੈ।

1. ਐਲੀਮੈਂਟਰੀ ਕਲਾਸਾਂ ਛੇ ਤੋਂ ਚੌਦਾਂ ਸਾਲ ਦੇ ਉਮਰ ਗਰੁੱਪ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹ ਰਹੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਸਿਹਤ ਜਾਂਚ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਬਾਲ ਸਵੱਛਤਾ ਕਾਰਜਕ੍ਰਮ (ਆਰ ਬੀ ਐਸ ਕੇ) ਅਧੀਨ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਰਾਜਾਂ ਅਤੇ ਕੇਂਦਰ ਸ਼ਾਸਿਤ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਸਿਹਤ ਜਾਂਚ ਨੂੰ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ।
2. ਸੂਖਮ ਤੱਤ ਸਿਹਤ ਅਤੇ ਪਰਿਵਾਰ ਭਲਾਈ ਦੀ ਇੱਕ ਸਾਰਤਾ ਨਾਲ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਆਇਰਨ ਅਤੇ ਫਾਲੀਕ ਐਸਿਡ (ਆਈ ਐੱਫ ਏ) ਦਵਾਈਆਂ ਦੀ ਹਫ਼ਤਾਵਾਰੀ ਆਇਰਨ ਅਤੇ ਫਾਲੀ ਕੈਸਿਟ ਸਪਲੀਮੈਂਟਸ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ (ਡਬਲਿਊ ਆਈ ਐੱਫ ਐੱਸ) ਅਧੀਨ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।
3. ਕੀੜਿਆਂ ਦੀ ਦਵਾਈ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਨੈਸ਼ਨਲ ਡੀ ਵਾਰਮਿੰਗ ਡੇ (ਐੱਨ ਡੀ ਡੀ) ਸਾਲ ਵਿੱਚ ਦੋ ਵਾਰ ਐਲਬੈਂਡਾਜੇਲ 400 ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਖਾਣਾ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ

2019-20 ਦੌਰਾਨ ਮਿਡ ਡੇ ਮੀਲ ਲਈ ਖਾਣਾ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਆਯੋਜਿਤ ਕਰਨਾ ਇੱਕ ਕੇਂਦਰਿਤ ਖੇਤਰ ਹੈ। ਖਾਣਾ ਪਕਾਉਣ ਮੁਕਾਬਲੇ ਕਰਵਾਏ ਜਾਣ ਦੇ ਮੁੱਖ ਉਦੇਸ਼ ਪੂਰੇ ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਜਿਵੇਂ ਡੰਡੀਆਂ ਪੱਤੇ ਛਿਲਕੇ ਆਦਿ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦਿਆਂ ਸਰਵ ਉੱਤਮ ਪਕਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਕੇ ਕੁੱਝ ਕਮ ਹੈਲਪਰਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕਰਨਾ, ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਤੌਰ ਤੇ ਸਵੀਕਾਰੀਆਂ ਖਾਣ ਦੀਆਂ ਆਦਤਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਸਥਾਨਕ ਤੌਰ ਤੇ ਉਪਲੱਬਧ ਖਾਣੇ ਦੇ ਲੇਖਾਂ ਨਾਲ ਮਿਡ ਡੇ ਮੀਲ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇਣਾ, ਮਿਡ ਡੇ ਮੀਲ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਵਿਚ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੀ ਕਾਰੀਗਰੀ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਸਕੂਲ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ (ਇੱਕ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਕਲਾਸਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਅਤੇ ਇੱਕ ਉੱਚ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਕਲਾਸਾਂ ਵਿੱਚੋਂ) ਨੂੰ ਮੁਕਾਬਲੇ ਲਈ ਜੱਜ ਵਜੋਂ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨਾ। ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਮਿਡ ਡੇ ਮੀਲ ਦੇ ਅੰਤਿਮ ਲਾਭਪਾਤਰੀ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਪੇਸ਼ਟਿਕ ਮਾਹਰ ਖਾਣਾ ਪਕਾਉਣ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਜੇਤੂਆਂ ਨੂੰ ਢੁਕਵੇਂ ਇਨਾਮ ਦਿੱਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਰਸਮੀ ਤੌਰ ਤੇ ਸਨਮਾਨਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਕੁਝ ਬਣਾਉਣ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕਾਫੀ ਮੌਕੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਸਾਲ ਦੇ ਹਜ਼ਾਰ ਦਸ ਵਿੱਚ 256 ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਨੇ ਸਾਲ 2017-18 ਦੌਰਾਨ ਤਕਰੀਬਨ 22000 ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਕੀਤਾ। ਫਿਰ ਕੁਝ ਸੇਧਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਪਰਗਨਾ ਦੇ ਸਾਲ 2018-19 ਵਿੱਚ ਰਾਜ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਕੀਤਾ।

ਮਿਡ ਡੇ ਮੀਲ ਦੀ ਨਵੀਂ ਪਹੁੰਚ

ਦਾਖਲੇ , ਹਾਜ਼ਰੀ ਨੂੰ ਵਧਾਉਣ ਅਤੇ ਇੱਕੋ ਸਮੇਂ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਪੋਸ਼ਣ ਸਬੰਧੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ ਲਿਆਉਣ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਕੇਂਦਰੀ ਸਪਾਂਸਰਡ ਸਕੀਮ ਦਾ ਪੋਸ਼ਣ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ 15 ਅਗਸਤ 1995 ਨੂੰ ਲਾਂਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਸਕੀਮ ਦਾ ਵਾਧਾ 2008-09 ਵਿੱਚ ਉੱਚ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਕਲਾਸਾਂ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਕਵਰ ਕਰਨ ਲਈ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਅਤੇ ਇਸ ਯੋਜਨਾ ਦਾ ਨਾਮ ਬਦਲ ਕੇ “ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਮਿਡ ਡੇ ਮੀਲ ਦਾ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ” ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਮਿਡ ਡੇ ਮੀਲ ਸਕੀਮ (ਐਮ.ਡੀ. ਐਮ. ਐਸ.) ਵਜੋਂ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਐੱਮ ਡੀ ਐੱਮ ਐੱਸ ਸਾਰੇ ਸਰਕਾਰੀ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰੀ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸਕੂਲ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿਖਲਾਈ ਕੇਂਦਰਾਂ, ਐੱਸ ਡੀ ਸੀਜ਼ ਅਤੇ ਮਦਰਾਸ ਅਤੇ ਮਕਤਾ ਬਸ ਵਿੱਚ ਸਮੱਗਰਾਂ ਸਿਖਲਾਈ ਅਧੀਨ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਮਿਡ ਡੇ ਮੀਲ ਸਕੀਮ ਦਾ ਇੱਕ ਉਦੇਸ਼ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਪੋਸ਼ਣ ਸਬੰਧੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਉਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਬਹੁ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਵੀ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਨੂੰ ਹੱਲ ਕਰਨਾ ਵੀ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਭੁੱਖ ਐੱਮ ਡੀ ਐੱਮ ਦਿਸ਼ਾ ਨਿਰਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਅਤੇ ਅੱਪਰ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਪੜਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਕ੍ਰਮਵਾਰ 450 ਅਤੇ 700 ਕੈਲਰੀ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ। ਸਾਲ 2018-19 ਦੌਰਾਨ 11.34 ਲੱਖ ਯੋਗ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲੀ ਤੋਂ ਅੱਠਵੀਂ ਜਮਾਤ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹ ਰਹੇ ਬੱਚੇ ਇਸ ਯੋਜਨਾ ਦੇ ਅਧੀਨ ਆ ਗਏ।

ਸਕੂਲ ਪੋਸ਼ਣ ਗਾਰਡਨ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ

ਸਕੂਲ ਪੋਸ਼ਣ ਗਾਰਡਨ (ਐਸ ਐਨ ਜੀ), ਇੱਕ ਜਗ੍ਹਾ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਜੜੀਆਂ ਬੂਟੀਆਂ ਫਲ ਅਤੇ ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਸਕੂਲ ਦੇ ਵਿਹੜੇ ਵਿੱਚ ਮਿਡ ਡੇ ਮੀਲ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਵਿੱਚ ਵਰਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਸਕੂਲ ਪੋਸ਼ਣ ਗਾਰਡਨ ਵਿਕਸਿਤ ਕਰਨ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਕੁਪੋਸ਼ਣ ਅਤੇ ਸੂਖਮ ਪੋਸ਼ਕ ਤੱਤਾਂ ਦੀ ਘਾਟ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਕੁਦਰਤ ਤੇ ਬਾਗਬਾਨੀ ਦੇ ਨਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਤਜਰਬਾ ਦੇਣਾ ਹੈ। ਸਕੂਲ ਦੇ ਪੌਸ਼ਟਿਕ ਬਗੀਚਿਆਂ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਲਈ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਵੱਡੇ ਟੁਕੜੇ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਇੱਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਛੱਤ ਦੀਆਂ ਚੋਟੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਫਲਾਂ ਅਤੇ ਗੱਠਾਂ ਜਾਰ ਬਰਖਾਸਤ ਮਿੱਟੀ

ਦੇ ਬਰਤਨ ਲੱਕੜ ਦੀ ਪੇਟੀ ਬਸਰਾਮ ਸਿੰਕ, ਖਾਣ ਵਾਲੇ ਟਿਨ ਅਤੇ ਆਟਾ ਬੈਗਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਪੈਂਦੇ ਉਗਾਏ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ- ਜਿੱਥੇ ਜ਼ਮੀਨ ਉਪਲੱਬਧ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

ਸਾਰੀਆਂ ਉਗਾਈਆਂ ਸਬਜ਼ੀਆਂ, ਸਕੂਲ ਦੇ ਪੌਸ਼ਟਿਕ ਬਗੀਚਿਆਂ ਦੇ ਫਲ ਮਿੱਡੇ ਮੀਲ ਦੇ ਤਹਿਤ ਖਾਏ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕਈ ਹਿੱਸੇ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹਨ- ਜਿਵੇਂ ਤਣਾ (ਕੇਲਾ, ਲੋਕੀ, ਕੱਦੂ ਅਤੇ ਧਨੀਆਂ, ਪੁਦੀਨਾ, ਪਾਲਕ), ਫੁੱਲ - ਕੱਦੂ ਦਾ ਫੁੱਲ ,ਮੇਰਿੰਗਾ ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਦੇ ਛਿਲਕ ,ਲੋਕੀ, ਕੱਦੂ।

ਲੋਕੀ ਰਾਜ ਨੂੰ ਲਾਈਨ ਵਿਭਾਗ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਕ੍ਰਿਸੀ ਵਿਗਿਆਨ ਕੇਂਦਰ ਨਾਲ ਇਕਸਾਰਤਾ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਸਕੂਲ ਪੇਸ਼ਟ ਗਾਰਡਨ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਬਾਗਵਾਨੀ ਵਿਭਾਗ ਖੁਰਾਕ ਅਤੇ ਪੇਸ਼ਟ ਬੋਰਡ ਰਾਜ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਆਦਿ ਮਿਡ ਡੇ ਮੀਲ ਸਕੀਮ ਵਿੱਚ ਨਵੀਨਤਾਕਾਰੀ ਇੰਟਰਨੈਸ਼ਨਲ ਲਈ ਫਲੈਕਸੀ ਫੰਡ ਹਿੱਸੇ ਦੇ ਤਹਿਤ 5000 ਰੁਪਏ ਦੀ ਰਕਮ ਪ੍ਰਤੀ ਸਕੂਲ ਪੇਸ਼ਟ ਗਾਰਡਨ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਬੀਜ ਉਪਕਰਨ ਖਾਦ ਆਦਿ ਦੀ ਖਰੀਦ ਲਈ ਕੇਂਦਰ ਅਤੇ ਰਾਜਾਂ ਅਤੇ ਕੇਂਦਰ ਸ਼ਾਸਤ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਸਾਂਝ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਮੌਜੂਦਾ ਦਿਸ਼ਾ ਨਿਰਦੇਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਮਾਮੂਲੀ ਜਿਹੀਆਂ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਨਾਲ ਯੋਜਨਾ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਹੇਠ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪੱਧਰੀ ਕਮੇਟੀ ਨੂੰ ਸੌਂਪੀ ਗਈ ਹੈ, ਕਮੇਟੀ ਸਮੁੱਚੇ ਔਸਤਨ 5000 ਦੇ ਅੰਦਰ ਪੇਸ਼ਟ ਗਾਰਡਨ ਦੀ ਖਾਸ ਜ਼ਰੂਰਤ ਅਤੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਤਰਕਸ਼ੀਲ ਬਣਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਫੰਡ ਅਲਾਟ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਬੀਜ ਬੂਟੇ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਬਾਗਵਾਨੀ ਵਿਭਾਗ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਵਿੱਤੀ ਸਾਲ 2018-19 ਲਈ ਮਾਸਟਰ ਸਰਕੁਲਰ ਇਹ ਗਾਈਡ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਕੰਧ ਉਸਾਰਨ ,ਜ਼ਮੀਨ ਨੂੰ ਸਮਤਲ ਕਰਨ ਆਦਿ ਲਈ ਪੇਂਡੂ ਵਿਕਾਸ ਮੰਤਰਾਲੇ ਦੀ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪੇਂਡੂ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਗਰੰਟੀ ਯੋਜਨਾ ਐੱਮ ਐੱਨ ਆਰ ਈ ਜੀ ਐੱਸ ਨਾਲ ਮੇਲ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦਿਹਾਤੀ ਵਿਕਾਸ ਮੰਤਰਾਲੇ ਦੁਆਰਾ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਐੱਮ ਐੱਨ ਆਰ ਈ ਜੀ ਐੱਸ ਦੁਆਰਾ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਮੰਨਣਯੋਗ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੈ।

ਤਿਥੀ ਭੋਜਣ

ਤਿਥੀ ਭੋਜਣ ਇੱਕ ਪਹਿਲ ਹੈ ਜੋ ਰਾਜਾਂ ਅਤੇ ਕੇਂਦਰ ਸ਼ਾਸਿਤ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਪੜ ਰਹੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਵਾਧੂ ਪੇਸ਼ਟ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੇ ਤਹਿਤ ,ਭਾਇਚਾਰਾ ਖਾਸ ਮੋਕਿਆ ਜਿਵੇਂ ਤਿਉਹਾਰਾਂ ,ਜਨਮਦਿਨ , ਵਿਆਹ ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਮਹੱਤਵ ਦੇ ਦਿਨ ਆਦਿ ਤੇ ਪੂਰਾ ਭੋਜਨ ਜਾਂ ਵਾਧੂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਗੱਲ ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਤਿਥੀ ਭੋਜਣ ਮਿਡ -ਡੇ-ਮੀਲ ਦਾ ਬਦਲ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਸਿਰਫ ਪੂਰਕ ਹੈ ਜਾਂ ਮਿਡ-ਡੇਅ-ਮਿਲ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਤਿਥੀ ਭੋਜਣ ਬਾਰੇ ਦਿਸ਼ਾ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਐਮ. ਐਚ. ਆਰ. ਡੀ. ਦੁਆਰਾ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਜਾਂ ਚੁੱਕੇ ਹਨ। ਤਿਥੀ ਭੋਜਣ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਅਸਾਮ (ਸੰਪ੍ਰਿਤੀ ਭੋਜਣ),ਆਂਧਰਾ ਪ੍ਰਦੇਸ਼

(ਵਿੰਦੂ ਭੋਜਣਮ), ਦਾਦਰਾ ਅਤੇ ਨਗਰ ਹਵੇਲੀ (ਤਿਥੀ ਭੋਜਣ) ਦਮਨ ਅਤੇ ਦਿਉ (ਤਿਥੀ ਭੋਜਣ) ਹਰਿਆਣਾ (ਬੇਟੀ ਕਾ ਜਨਮਦਿਨ), ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼, ਮਹਾਂਰਾਸ਼ਟਰ (ਸਨੇਹ ਭੋਜਣ), ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ (ਤਿਥੀ ਭੋਜਣ), ਪੁਡੁਚੇਰੀ (ਅੰਨਾ ਧਨਮ), ਪੰਜਾਬ (ਪ੍ਰੀਤੀ ਭੋਜਣ) ਦੁਆਰਾ ਅਪਣਾਈ ਗਈ ਹੈ।